

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Jaana Vavilov

**E-VEDELIKE AKTSIISIMAKSU PEATAMISE MÕJU
TUBAKATOODETE TURULE**

Lõputöö

Juhendaja:

Helle Koitla, magistrikraadile vastav kvalifikatsioon

Tallinn 2022

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2022
Töö pealkiri eesti keeles: E-vedelike aktsiisimaksu peatamise mõju tubakatoodete turule	
Töö pealkiri võõrkeeles: <i>Impact of the Suspension of Excise Duty on E-liquids on the Tobacco Products Market</i>	
<p>Lühikokkuvõte: Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 52 leheküljest, lõputöö sisaldab inglise keelset kokkuvõtet. Lõputöös on viidatud 79 erinevale allikale. Andmeid on illustreeritud 8 joonise abil.</p> <p>Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada kuidas muutus tarbijate käitumine tubakatoodete turul e-vedelike aktsiisimaksu peatamise perioodil. Töö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analüüsida tubakatoodete olemust ja tubakatoodete aktsiisimäärade muutuseid teemakohaste teoreetiliste allikate alusel. • Analüüsida aktsiisimäärade tõusu mõju e-vedeliku turule ja tarbija käitumisele. • Analüüsida seoseid aktsiisimaksu peatamise ja tubakatoodete turu vahel • Teooria ja ankeetküsitluse tulemuste alusel teha järeldusi ja ettepanekuid. <p>Peale e-vedelike aktsiisiga maksustamist pöördus tubakaaktsiisi laekumise riigikassasse kasvule, mille tulemusel laekus 2019 aastal riigi eelarvesse maksutulu 7,7 % rohkem kui 2018. aastal. Sellest võib järeldada, et aktsiisimaksu peatamine ja aktsiisimaksu tõus ei ole vähendanud e-sigarettide tarbijate osakaalu tubakatoodete turul, põhjusel, et keskmine tarbija ei ole hinnatundlik.</p>	
Võtmesõnad: <i>e-vedelik, e-sigaret, tubakatooted, illegaalne turg, aktsiis,</i>	
Võõrkeelsed võtmesõnad: e-liquid, e-cigarette, tobacco products, illicit trade, excise duty	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Jaana Vavilov	
<p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemiale tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)	Kommentaar (soovi korral)
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Helle Koitla	Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	5
1. TUBAKA TOODETE TURG.....	9
1.1 Tubakatoode olemus	9
1.2 E-vedelike aktsiis Euroopa Liidus	15
1.3 Tubakatoode legale ja illegaalne turg.....	21
2. AKTSIISIMAKSU PEATAMISE MÕJU TUBAKA TOODETE TURULE.....	25
2.1 Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus	25
2.2 Ankeetküsitluse tulemused protsentuaalselt ja analüüs	26
2.3 Järeldused ja ettepanekud	34
KOKKUVÕTE	37
SUMMARY	39
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	41
Lisa Ankeetküsitlus.....	50

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

ATKEAS- Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus

EL- Euroopa Liit

E-VEDELIK- Tubakavedelik

FCTC- (*Framework Convention on Tobacco Control*) Tubakatoodete tarbimise piiramise raamkonventsioon

MTA- Maksu- ja tolliamet

TubS- Tubakaseadus

WHO- (*World Health Organization*) Maailma Terviseorganisatsioon

SISSEJUHATUS

Tubakatoodete maksustamine ja õigusvastane turg, need on tubakatööstuse valdkonnad, millele on aastakümneid otsitud globaalselt parimaid lahendusi rahvatervise kui tubakatarbimise vähendamise vallas. Toodete turustamises on tarvitusele võetud uuenduslikud meetmed nagu teavituskampaania keelustamine ning tubakatoodete maksustamine, millega kaasneb maksutõus ja müügipiirangud - kõik need asjaolud muudavad toote vähem atraktiivseks ja kättesaadavamaks ning võib muuta inimeste hoiakuid tubakatoodete tarbimise osas. Vaatamata antireklaamidele on tubakatoodete tarbimine jätkuvalt akuutseks murekohaks terviseedenduse valdkonnas, kuna tubakatarbimine on suur terviserisk (Hill, *et al.*, 2017, p. 265).

Klassikaliste tubakatoodete tarbimine on kulukaks muutunud, sigaretipaki turuhind on kallinenud aktsiisimaksu tõttu, seetõttu on paljud tubakatoodete tarbijatest leidnud väljundi alternatiivsete tubakatoodete näol - elektrooniline sigaret (edaspidi e-sigaret). E-sigareti seadmed ja ühekordsed e-sigaretid on muutunud populaarseks ning nende jae- ja internetimüük on kiiresti kasvanud põhjusel, et e-sigaretites kasutatav tubakavedelik (edaspidi e-vedelik) sisaldab vähem nikotiini kui klassikalised sigaretid, neid on odavam tarvitada ja need on hõlpsamini kättesaadavad, seetõttu võib prognoosiga alternatiivsete tubakatoodete tarbimise trendi tõusu. Kuid alternatiivsete tubakatoodete pikaajaline tarbimine on tekitanud ülemaailmselt palju küsimusi toodete märgistuse, komponentide, ohutuse valdkonnas. (Azzopardi, *et al.*, 2016, pp. 477-478) Kuigi e-sigaret sisaldab vähem toksilisi aineid kui tavaline sigaret, võivad tooted põhjustada ulatuslikke tervisekahjusid (Owusu, *et al.*, 2020, p.1).

Ülemaailmselt kogub populaarsust hinnatundlike inimeste hulgas internetist tellitavate alternatiivsete tubakatoodete osakaal, mida tellitakse enamasti madalama maksumääraga riikidest. Internetist ostetud tubakatoodete autentsust ja seaduslikkust ei ole sageli kontrollitud, toode võib olla ebakvaliteetne ja sertifitseerimata, mille kasutamise tagajärjed võivad olla tervisele pöördumatud ning tagajärjed majandusele, kogu ühiskonnale destruktiivsed.

Tubakatoodete turustamist, müüki ja levikut reguleerib EL-is tubakatoodete direktiiv 2011/64/EL (edaspidi tubakatoodete direktiiv), direktiivi eesmärk on kaitsta inimeste

tervist ja piirata tubakatoode tarbimist (Euroopa Komisjon, 2021). Negatiivsete tervisemõjude ärahoidmiseks ja tubakatoode tarbimise piiramiseks, maksustatakse erinevad tubakatooted aktsiisiga. Eestis maksustatakse tubakatooted aktsiisiga Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse (edaspidi ATKEAS) kohaselt ning sama seadus sätestab ka aktsiisiga maksustamise korra (Alkoholi-, tubaka-, kütuse ja elektriaktsiisi seadus, 2002). Tubakatooteid reguleerib tubakaseadus (edaspidi TubS), samuti on TubS-is sätestatud nõuded toote pakendile ja kvaliteedile (Tubakaseadus, 2005a). 01.01.2018 jõustus ATKEAS ning tubakaseaduse muutmise seadus, millega kehtestati e-vedelike aktsiisiga maksustamise kohustus (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse ning tubakaseaduse muutmise seadus, 2017). ATKEAS § 85¹⁷ sätestab e-vedelike aktsiisiga maksustamise spetsiifika. Kõikidele e-vedelikele, nii nikotiini sisaldusega kui ka nikotiini sisalduseta, kehtestatakse kaheaastane aktsiisipuhkus perioodil 01.04.2021-31.12.2022. Nimetatud perioodil ei tule maksta e-vedeliku maksumärkidelt aktsiisi. (Alkoholi-, tubaka-, kütuse ja elektriaktsiisi seadus, 2002). Tulenevalt eelpool toodust võib tubakatoode maksustamine aktsiisiga olla regulatiivne abivahend nikotiini sisaldava e-vedeliku tarbimise piiramisel kogu rahvastiku hulgas. Aktsiisiga maksustamine piirab toote kättesaadavust, teisalt aktsiisid võivad avaldada negatiivset mõju ja suurendada tavaliste sigarettide tarbimist (Pesko, *et al.*, 2020, p. 1).

Uurimustöös on autori fookuses Euroopa Liidu (lühend EL) liikmesriikide tubakatoode turu areng, kuid võrreldakse ka laiemalt kolmandate riikide tubakatoode turu olukorda. Lõputöö teema aktuaalsus tuleneb seadusemuudatusest perioodil 01.04.2021-31.12.2022. Nimetatud perioodil ei maksustata e-vedelike aktsiisiga, samuti kohaldata e-vedelikele ATKEAS-es alternatiivsetele tubakatoodele kehtestatud paragrahve. Sellest johtuvalt ei kohaldu nimetatud perioodil ka reisijatele ATKEAS-es kehtestatud piirnormid, mis tähendab, et reisija saab e-vedelike tuua isiklikuks tarbimiseks tavakaubaga samadel tingimustel. Samuti ei kohaldata sel perioodil nõuet maksumärgistada e-vedelikud. (Alkoholi-, tubaka-, kütuse ja elektriaktsiisi seadus, 2002)

Lõputöö on kirjutatud uudsel teemal, sest analüüsitakse e-vedelike aktsiisi kogumise peatamist ja selle mõju tarbija käitumisele tubakatoode turul. Autorile teadaolevalt uuritakse ja analüüsitakse esmakordselt e-vedelike aktsiisiga maksustamise peatamisega seotud mõju tubakatoode turule perioodil 2018-2022. Kuid on uuritud lõputöös 2018 aastal "Alternatiivsete tubakatoode aktsiisi mõju tubakaturule", kus uuringu hindamise

tulemusel leiti, et e-vedeliku hinnatõusu tulemusel võtab osa tarvitajatest e-sigareti asemel uuesti kasutusele klassikalise sigareti ning e-vedelikke ostetakse edaspidi hinnatõusu tõttu mustalt turult (Adamberg, 2018). Eres (2021) on kirjutanud lõputöö teemal "Nikotiinipatjade legaliseerimise mõju illegaalsele huuletubaka turule", kus autor uurib tubakatoode illegaalse turu vastu võitlemise erinevaid meetodeid. Samuti on 2020. aastal lõputöös "Tubakatoode jälgimis- ja tuvastamissüsteemi oodatavad mõjud Eestis" antud ülevaade tubakatoode salaturust üldiselt ning autor tutvustab võimalusi tubakatoode salakaubanduse tõkestamiseks (Rüütli, 2020).

Sellest tulenevalt formuleerib töö autor järgmise uurimisprobleemi. Kui palju on aktsiisimaksu peatamine mõjutanud e-vedelike osakaalu tubakatoode turul?

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada kuidas muutus tarbijate käitumine tubakatoode turul e-vedelike aktsiisimaksu peatamise perioodil.

Töö eesmärgi saavutamiseks püstitatakse neli uurimisülesannet:

1. Analüüsida tubakatoode olemust ja tubakatoode aktsiisimäärade muutuseid teemakohaste teoreetiliste allikate alusel.
2. Analüüsida aktsiisimäärade tõusu mõju e-vedeliku turule ja tarbija käitumisele.
3. Analüüsida seoseid aktsiisimaksu peatamise ja tubakatoode turu vahel.
4. Teooria ja ankeetküsitluse tulemuste alusel teha järeldusi ja ettepanekuid.

Lõputöö eesmärgi täitmiseks viiakse läbi kvantitatiivne ja kvalitatiivne uuring ja andmete kogumise meetodiks on ankeetküsitlus. Kvantitatiivses uuringus esinevad järeldused varasematest uuringutest ja teooriatest, püstitatakse ning defineeritakse mõisted (Hirsjärvi, jt., 2004, lk. 131). Kvantitatiivses uuringus kogutakse andmeid ankeetküsitluse meetodil, mille koostamisel tugineb autor varasematele uuringutele. Kombineeritud uuringus võetakse kasutusele mugavusvalim. Ankeetküsitlusega soovitakse välja selgitada tarbijate tendentsi tubakatoode turul e-vedelike aktsiisimaksu peatamise perioodil. Ankeedis koostatakse valikvastustega küsimustik, millega saab uurida objektiivsete parameetrite lõikes inimeste tõekspidamisi, hoiakuid, mõjutatavust, käitumismotiive. (Kidron, 2007, lk 74). Küsimustikku levitati elektrooniliselt sotsiaalmeedia grupis Facebook, töö autori listis olevate isikute hulgas ning ankeetküsitluse tulemused kajastuvad andmetabelina Google Forms keskkonnas. Andmete statistiliste analüüs esitatakse teksti sees graafikute ja diagrammidena (Õunapuu, 2014, lk 184).

Lõputöö teoreetilises osas kasutatakse andmete kogumiseks rahvusvaheliselt tunnustatud uuringufirma KPMG LLP poolt läbi viidud 2021. aasta uuringu andmeid ja Eesti Konjunktuuriinstituudi ja Rahandusministeeriumi poolt läbi viidud uuringute andmeid.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis jagunevad omakorda alapeatükkideks. Esimese peatüki esimeses alapeatükis annab autor ülevaade tubakatoodete olemusest, sealhulgas põhjaliku ülevaate e-vedelikest. Teises alapeatükis kirjutab autor tubakatoodete aktsiisimäärade muutustest EL liikmesriikides, kolmandas alapeatükis antakse ülevaade legaalse ja illegaalse tubakatoodete turu olukorrast.

Teises peatükis ehk empiirilise osa esimeses alapeatükis kirjeldatakse töös kasutatavat uurimismetoodikat ja valimit. Teise peatüki teises alapeatükis tõlgendab töö autor ankeetküsitluse tulemused protsentuaalselt ja analüüsib seoseid küsitluse tulemuste ning teooria põhjal. Teise peatüki kolmandas alapeatükis teeb autor töö põhjal järeldusi ja ettepanekuid.

1. TUBAKATOODETE TURG

1.1 Tubakatoode olemus

Peatükis 1.1 annab autor põgusa ülevaate e-sigarettide ja põhjaliku ülevaate e-vedelike olemusest ning kirjeldab teisi suitsetatavaid tubakatooteid.

Tulenevalt TubS-st § 3 lg 2 rühmitatakse tubakatooted kahte kategooriasse- suitsetavateks ja suitsuvabadeks tubakatoodeks. Suitsetavate toodete alla kuuluvad sigar, sigaret, sigarillo ning suitsuvabad tubakatooted on näiteks närimistubakas, nuusktubakas ning huuletubakas sõltumata toote nikotiini sisaldusest. Tubakaseadus reguleerib ühekordse ja korduvkasutatava e-sigareti olemuse, mis on tubakatootega seonduv toode, samuti kuuluvad sinna alla taimsed suitsetatavad tooted ning nende tarvikud (Tubakaseadus, 2005b). Alkoholi-, tubaka-, kütuse,- elektriaktsiisi seadus (ATKEAS) sätestab alternatiivsete tubakatoode mõiste. Alternatiivsed tubakatooted on maitsestatud või maitsestatamata, nikotiiniga või ilma e-sigaretis kasutatav e-vedelik ning tubakatootega sarnaselt kasutatav tubaka tahke aine, nt. vesipiibu aurukivid (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, 2002).

E-sigaret on akuga töötav korduvtäidetav või ühekordne seade, kuhu lisatakse e-vedelikku, millest küttekeha kuumutamisel eraldub aerosooli. E-sigareti e-vedelikke on olemas väga erinevate maitsetega, nagu mentooli-, tubaka- ja puuviljamaitselised e-vedelikud, need on antud uuringus kõige populaarsemad e-vedelikud maitsete, mida kasutatakse e-sigarettides. E-vedelike maitsevalik on väga mitmekesine, mistõttu on e-sigaretid osutunud globaalselt populaarseks tooteks, eelkõige noorema põlvkonna hulgas. Noored ja mitesuitsetajad eelistavad ühekordseid e-sigarette ja nikotiinivabasid e-vedelikke, kuivõrd täiskasvanud suitsetajad eelistavad nikotiiniga e-vedelikke (Zare, *et al.*, 2018, pp. 10,12).

E-vedelikud sisaldavad ühendeid nagu glütserooli ehk glütseriini, propüleenglükooli ja nikotiinisaldusega e-vedelike puhul nikotiini ning mitmesuguseid lõhna- ja maitseaineid (Kim, *et al.*, 2018, pp. 2-3). Teadaolevalt on nikotiin sõltuvust tekitav aine, seda just noorte hulgas. E-sigareti tekitatud auru tõttu hingatakse sisse erinevaid kemikaale, seega on e-sigaret lisaks nikotiini sõltuvusele ohuks tervisele (Dinardo, *et al.*, 2019, pp.789-790).

Alkoholi-, tubaka-, kütuse-, elektriaktsiisi seadus § 16 lg 8 p 1 mõistes e-sigaretis kasutatav e-vedelik võib sisaldada nikotiini või olla ilma nikotiinita, maitsestatud või maitsestatamata ning mis on mõeldud kasutamiseks alternatiivsete tubakatoodete tarbimiseks mõeldud seadmetes, lisamiseks tubakale või tubaka aseainele. (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, 2002). Alternatiivsete tubakatoodete hulka kuulub nii maitsestatud kui maitsestatamata, nikotiiniga kui nikotiinivaba e-vedelik (Maksu- ja Tolliamet, 2021a). Tubakaseadus (TubS) § 8¹ kehtestab nõuded e-vedelikele. Nikotiiniga vedelikus nikotiinisalduse piirnormiks on 20 mg/ml. Nii nikotiiniga kui nikotiinita e-vedelik ei tohi sisaldada kofeiini, tauriini ning maitse-, lõhna- ja värvaineid välja arvatud tubaka- ja mentooli maitse (Tubakaseadus, 2005c). EL liikmesriikidel on riigisisest tulenevalt seadusest õigus reguleerida, milliste maitsetega e-vedelikke turule lubada, millised piirangud kehtestada ning võivad kohaldada riigiti asjakohase maksimaalse aktsiisimäära (Gruszczyński, 2018, p. 64).

E-vedelike piirmäär 20 mg/ml on sätestatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga nr 2011/64/EL kõikidele EL riikides müüdavatele e-vedelikele (Rahandusministeerium, 2020a). Tubakaseadusest johtuvalt ei tohi e-vedelikes sisalduv nikotiinitase olla üle 20 mg/ml, on uuringud tuvastatud kontrolli tulemusel kõrgema nikotiinisaldusega e-vedelikke. E-vedelike pakendi märgistuse kontrollimise tulemusel on selgunud, et e-vedelikes sisalduv nikotiinitase oli viieteistkümnes e-vedeliku pudelis kõrgem kui pakendi märgistusel väljatoodud nikotiinisaldus 20 mg/ml, lisaks oli erinevus ühes nikotiinivabas e-vedelikus, mille kontrollimisel sisaldas e-vedelik nikotiini 23,91 mg/ml. Arvatakse, et e-sigaret on vähem kahjulik toode kui sigaret, kuid on küsitav kas e-sigaret on efektiivne suitsetamisest loobumise vahend, eelkõige seetõttu, et e-vedelikes sisalduv nikotiin on aurustamisel suurtes kogustes mürgine ja sõltuvust tekitav (Taylor *et al.*, 2021, pp. 242-245).

Tubakatoodete õiguslikud regulatsioonid on riigiti erinevad, kõikides EL riikides kehtib nõue, et e-vedelikus sisalduv nikotiini piirnorm on 20 mg/ml. Siiski ei kehti antud nõue kõikides kolmandates riikides ja on puudusi toodete kohta leidub paljudes internetipoodides, kus on müügil e-vedelikke nikotiinisaldusega kuni 60 mg/ml (Kennedy, *et al.*, 2017, p. 440). Tubaka mittemaksustamine ja odavate tubakatoodete müük domineerib internetis, mis on väga levinud nii täiskasvanute hulgas kui ka alaealiste seas, kuna veebis puudub reguleeritud vanusekontroll, mis omakorda soodustab illegaalse

kaubanduse tekkimist (Davis, *et al.*, 2019, pp. 143-144). Seetõttu reguleerivad riigid tubakatoodete turgu erinevalt. Eesti on keelustanud e-vedelike interneti- ja kaugmüügi, Leedus on keelatud samuti e-vedelike internetimüük, Saksamaal on keelatud nikotiini sisaldavad e-sigaretid (Snell, *et al.*, 2021, p. 430).

EV-s kehtestati e-vedelikele piirangud 01. 06. 2019, millega e-vedeliku maitseid hakati reguleerima peale üleminekuaga uue tubakaseaduse muudatusega, millega keelati erinevad magusad maitse- ja lõhnaained e-sigarettide vedelikes ning e-vedelike äritegevus internetipoodides (Sotsiaalministeerium, 2019). Tubakaseadus § 31² sätestab nõuded e-vedeliku kaugmüügi osas, mis tähendab, et e-vedelike tellimine välismaa veebipoodidest on keelatud (Tubakaseadus, 2005d). Regulatsioonidest tulenevalt kehtestab toll kontrolli käigus ebaseaduslikult tellitud tootele sanktsioonid - konfiskeerides tooted ja hiljem neid hävitades (Maksu- ja Tolliamet, 2022b). Piirangud e-vedelikele on kehtestanud lisaks EV-le ka Soome Vabariik, kus jõustus seadusemuudatus e-vedelike maitsete osas aastal 2016. Seadus keelustas maitsestatud e-vedelike müügi, välja arvatud tubakamaitseline e-vedelik (Ruokolainen, *et al.*, 2022, p. 8). Lisaks maitsestatud e-vedelike müügikeelule, kavandab Soome aastaks 2030 nikotiini sisaldavate tubakatoodete kasutamise lõpetamist. Sellekohane täpsustus märgiti tubakaseadusesse juba aastal 2010 (Ollila, 2019, p. 175).

Juba varasemalt 01.04.2018 jõustusid piirangud tubakatoodete valdkonnas, mis reguleerisid e-vedeliku pakenditel maksumärgi olemasolu ehk teiste sõnadega pakendi märgistus tuli viia vastavusse tubakaseaduses kehtestatud nõuetega (Eesti kaubandus- ja tööstuskoda, 2018a). Nii e-vedeliku kui ka sigarettide müügi pakendil olev maksumärk on aktsiisi maksmist tõendav element, igal maksumärgil on oma kindel põhitunnus suur kirjatäht, näiteks on nikotiiniga e-vedeliku maksumärgiks C (Maksu- ja Tolliamet, 2022c).

Pakendimärgistus ei tohi olla eksitav, kuna maksumärk pakendil kinnitab, et tegemist on kontrollitud tootega, samuti saab maksumärgi olemasolu korral veenduda toote päritolus, mis omakorda aitab ära hoida kontrollimata toote jõudmist legaalsele turule (Eesti kaubandus- ja tööstuskoda, 2018b). Selleks, et toote kasutamine oleks ohutu, peab pakendi teave ja märgistus olema kõigile üheselt mõistetav ja arusaadav. Rahvusvahelistes internetipoodides oli müügil tööstuslikult valmistatud erinevaid e-vedelikke hinnanguliselt rohkem kui 10000, toodete hulgas leidsid ebakvaliteetseid ja eksitava märgistusega tooteid, mis ei vastanud nõuetele, näiteks reguleerimata nikotiinisaldus ja koostisosad (Kim, *et*

al., 2018, p. 2). Internetist tellitavate toodete kvaliteedi osas tuleb olla kriitiline, paljude kaubagruppidele kehtivad kaugmüügi teel keelud ja piirangud, see tähendab, et väljastpoolt EL tellitavad tooted ei pruugi vastata EL-s kehtestatud nõuetele (Maksu- ja Tolliamet, 2022d).

USA Toidu- ja Raviametil (lühend FDA) õigused sätestada tubakatoodete, sealhulgas e-sigarettide ja e-vedelike pakenditele märgistuse nõuded, mille kohaselt tuleb pakendile märkida nikotiinisaldus selle olemasolul, muuhulgas ei tohi pakendi märgistus olla tarbijale segadust tekitav. Uuringus toodi välja, et mõningatel juhtudel oli tubakatoodete pakenditel märgistus puudulik või eksitav, näiteks 18 mg/ml nikotiinisaldusega e-vedeliku puhul märkis tootja pakendile hoiatuse, et toode võib sisaldada nikotiini, seega ei vasta antud uuringus nikotiinisalduse andmed tootele märgitud andmetele (Fagan, 2018, pp. 972-973). Vältimaks ebakvaliteetsete toodete müügile jõudmist, sätestas USA Toidu- ja Raviamet alates aastast 2020 nõude e-sigarettidele, mille kohaselt tuleb toodetele taotleda müügiluba enne toodete müüki lubamist (Baker, 2021, p. 1).

Uuringuid e-sigareti mõjust tervisele on tehtud juba aastakümneid. Aastal 2015 tehtud uuringus leiti, et veel on vara tuua esiplaanile põhjanevaid järeldusi, milline mõju on e-sigareti pikemaajalise kasutamise tagajärjed inimese tervisele, kuna uuringud alles kestavad ja lõplike järelduste tegemiseks on vaja rohkem teavet (Unger, *et al.*, 2015, p. 1185). Asjaolu ebapiisavate uuringute kohta e-sigaretide valdkonnas, toodi välja koguni kolm aastat hiljem, 2018 aasta teadusartiklis. Võttes arvesse seni tehtud uuringuid ja tõendusmaterjale, viitavad mitmed uuringud üheselt asjaolule, et e-sigaret on vahend suitsetamisest loobumiseks ja on tõhus alternatiivne abivahend tubakatarbimise vähendamiseks (Mayet, *et al.*, 2018, p. 1787).

E-sigaretid arvatakse olevat lühiajalisel kasutamisel tervisele 95% tõenäosusega vähem ohtlikud kui tavalised sigaretid, on ometi e-sigaretid kõige eelistatuim tubakatoode suitsetamisest loobumiseks. Nikotiiniga e-sigaretide kasutamise pikaajaliselt võib tekitada nikotiinisõltuvust, mis omakorda tekitab soovi pöörduda tagasi klassikaliste sigarettide juurde (Notley, *et al.*, 2018, p. 2). Paljudes uuringutes on väljatoodud, et e-sigareti eksponeeritakse kui tõhusat vahendit tubakaepideemia vastu. Järgnevas uuringus arvavad teadlased, et e-sigaret on vähem kahjulikum kui tavasigaret ja aitab kaasa suitsetamise vähenemise protsessile (Huang, *et al.*, 2019, pp. 1-2).

Järgnevalt kirjeldan Jankowski (2019) poolt läbiviidud uuringu tulemusi Huang (2019) uuringu tulemustega, mis on omavahel vastuolulised ning Jankowski põhjendused lükkavad ümber Huang argumendi e-sigarettide vähemkahjulikkuse kohta. Jankowski uuringu tulemuste aspekt on, et pole veel avaldatud piisavalt tõendusmaterjale selle kohta, et e-sigaret on ohutu toote. E-sigaretis kasutatav nikotiiniga e-vedelik pigem tekitab noortes sõltuvust ja täiskasvanute hulgas sõltuvusriski, ning e-sigarettidel on negatiivne mõju suitsetamisest loobumisele. (Jankowski, 2019, pp.1-2)

2016 aastal moodustasid globaalsel tubakaturul e-sigarettid 1% kõikidest müüdavatest tubakatoodetest, seega e-sigarettide turg kasvab kiiresti. Arvestades, et e-sigarettide järgi on nõudlus suur, prognoositakse tubakatoodete turul e-sigarettide kiiret kasvu ning aastaks 2024 suuremaid müüginumbreid kui klassikalistele sigarettidele. Juba aastaks 2025 hinnatakse e-sigarettide turuväärtuseks ligikaudu 50 miljardit dollarit. (Bauld, 2016, pp. 10-12) Balti riikide uuringute aruande andmetest selgub, et e-sigarettides kasutatav e-vedelik on olnud tubakatoodete turul lühiajaliselt, seetõttu ei ole e-vedelike müüginumbrite põhjal võimalik täpselt määratleda kasvutrendi jätku (Pluta, *et al.*, 2020, p. 55).

Inglismaal aastatel 2016-2020 tehtud uuringus selgus, et kõige levinumad e-sigareti liigid on sisse ehitatud akuga e-sigareti seadmed, millesse saab lisada e-vedelikku ning 14% e-sigareti tarbijatest kasutab seadmes nikotiinivaba e-vedelikku, millest saab järeldada, et nikotiiniga e-vedelike turuosa on suurem kui nikotiinita e-vedeliku. E-sigaret on abivahend suitsetamisest loobumiseks ning kõige tõhusamalt aitasid suitsetamisest loobuda e-sigarettid milles kasutati nikotiiniga e-vedelikku. Peale selle tekitasid nikotiini sisaldusega e-vedelikku sisaldavad e-sigarettid tarbijates rahulolutunde ning neid tarbiti harvemini kui nikotiinivaba e-vedelikku sisaldavaid e-sigarette. (Tattan-Birch, *et al.*, 2021, pp. 3-6). E-vedelike maitsete sortiment on mitmekesine, sortimendi hulgas peibutab noori just magusad e-vedeliku maitset, mille pikaajalise kasutamise mõju tervisele ei ole teada, kuna e-vedelikes leidub komponente, mis on osutunud kontrolli tulemusel toksiliseks (Marques, *et al.*, 2021, p. 8). Erinevate maitsetega e-vedelikud sisaldavad rohkem erinevaid komponente kui maitsestatamata e-vedelikud ning ei ole kujutavad tervisele suuremat ohtu (Taylor *et al.*, 2021, p. 245).

Asjaolu, et e-sigarette reklaamitakse kui ohutut alternatiivi klassikalisele sigaretile, ei ole need siiski tervisele pikemaajalisel kasutamisel otstarbekad ja mõistlikult ohutud tooted. Lisaks arvatakse, et e-sigarettid võivad põhjustada mittesuitsetajate noorte seas

nikotiinisõltuvust. (Hiemstra, *et al.*, 2016, p. 1) Hill jt (2017, p. 265) on oma uuringus seisukohal, et e-sigaretid on võrreldes klassikalise sigaretiga vähem toksilised ja põhjustavad väiksema tõenäosusega terviseriske. On ebaselge kui palju e-sigaretide komponendid avaldavad tervisele toksilisust võrreldes klassikalise sigaretiga, kuid e-sigareti aastatepikkune kasutamine võib potentsiaalselt olla kahjulik ja ohtlik tervisele (ANEC, 2019, pp. 5-6). Teadlane Selya (2021, p. 1) on samuti seisukohal, et e-sigaret on väiksema terviseriskiga toode kui klassikaline sigaret ning aitab loobuda suitsetamisest.

Mitmed tõendid viitavad asjaolule, et e-sigaretid on vähem kahjulikumad kui klassikalised sigaretid, mistõttu võib toode põhjustada suurenenud levikut eriti noorte hulgas ja tekitada sõltuvust ning suitsetamisest loobumine võib olla raskendatud (Pluta, *et al.*, 2020, pp. 90-91). Poolas läbiviidud sotsioloogilised uuringud näitavad, et e-sigaretidel on klassikaliste sigarettide ees eelised - kahjustavad tervist vähem, hind on odavam ning olemasolevatest tubakasõltuvuse vähendamise meetoditest tõhusaim. (Przewoźniak, *et al.* 2019, p.33).

E-sigaret võib olla vähem kahjulikum toode eelkõige lühiajaliselt täiskasvanud inimesele, kellel esineb raskusi tavasigaretist loobumisega (Pesko, *et al.*, 2020, p. 230).

Potentsiaalselt võib olla e-sigaretide riskid tervise marginaalsed, kuid sellekohased uuringud alles kestavad, milline on e-sigaretide sisse hingatava aerosooli mõju tervisele, seega riskid on ebaselged. Vähene turul oldud aeg ja teadmatust e-sigaretist kui riskivabast tootest või madalama riskiga alternatiivsest tootest tavasigaretile, võib teadlaste hinnangute põhjal tõdeda, et riskihinnangud tootele on minimaalsed. (Viscusi, 2020, pp. 260-262) Vastupidiselt Viscusi (2020) uuringu tulemustele näitavad Inglismaa rahvaterviseameti uuringute tulemused, et e-sigaret on 95% ohutum toode kui klassikaline sigaret, seetõttu kasutatakse tooteid suitsetamisest loobumiseks. Uuringust ilmneb asjaolu, et e-sigaretid ei ole lõpuni ohutud, üksnes ohutumad kui tavasigaretid, kuna tegemist on suhteliselt uudse tootega, mille pikaajalist mõju tervisele alles uuritakse. (Greenhut, *et al.*, 2016, pp. 1-4) Inglismaa rahvaterviseamet on toonud uuringu tulemustes välja, et Suurbritannias, kus on tõhusad tubakatoode tarbimise piiramise meetmed, õnnestus ühe aasta jooksul 63% tavalise sigareti tarbijatest e-sigareti abil loobuda täielikult suitsetamisest (Public Health England, 2018).

Uuringu tulemusel saab olemasolevate tõendite põhjal tõdeda, et e-sigaret on ülemaailmselt populaarseim tubakatoode, mida tarbijad kasutavad suitsetamise vähendamiseks või lõplikult suitsetamisest loobumiseks - samasugust seisukohal jagasid Saksamaa teadlased

(Kotz, *et al.*, 2018, pp. 235- 236). Uuringus, mis viidi läbi Ameerika Ühendriikide ajavahemikus 2011-2018 täiskasvanute seas, leiti, et klassikaliste sigarettide kõrged hinnad on peamiseks tõuketeguriks, miks inimesed eelistavad tarvitada tavasigarette asemel e-sigarette, kuna e-sigarette hind on madalam ehk klassikaliste sigarettide hinnatõusu tulemusel suureneb e-sigarette müük. On tõestatud ka vastupidist- e-sigarette hinnatõus suurendab tavasigarette tarbimist. (Pesko, *et al.*, 2020, pp. 5-7) Euroopa elanikkonna hulgas oli e-sigarette tarbimine on kõige levinum Ida-Euroopa piirkonnas ning suitsetamise osakaal suurim keskharidusega meesterahvaste hulgas. E-sigarette kasutamise levikut just Ida-Euroopa riikides võivad soodustada erinevad sotsiaalmajanduslikud tegurid ning tubakatoodete hinna volatiilsus. (Kapan, *et al.*, pp. 16, 21) USA -s läbiviidud uuringu tulemustest selgus, et teadlikkus e-sigaretidest on suurem rohkem meeste seas, aga e-sigarette kasutamine levinud eelkõige naiste hulgas (Bauld, 2016, p. 12).

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et e-sigaretid on vähem kahjulikumad kui tavalised sigaretid, kuna nendes on vähem toksilisust, kuid kontrollimata ja ebakvaliteetsed e-vedelikud võivad põhjustada ulatuslikke tervisekahjustusi, kuna e-sigarette uuringuid pole veel piisavalt läbiviidud, seega ei ole toode lõpuni välja ohutu. E-sigarette eelistatakse lihtsa kättesaadavuse tõttu ning meeldiva välimuse ja mitmekesise valiku ning odavama hinnaklassi poolest. Nikotiiniga e-vedelikul on mitmesuguseid kahjulikke omadusi, muuhulgas võib põhjustada sõltuvust.

1.2 E-vedelike aktsiis Euroopa Liidus

Peatükis 1.2 annab autor ülevaate tubakavedelike aktsiisimääradest EL-is, millised on olnud aktsiiside muutused aastatel 2016-2022. Autor kirjutab e-vedelike minimaalsest maksumäärast, aktsiisi rakendamist ja aktsiisi vajalikkusest. Kuigi töö põhiohk on analüüsida tubakavedelike aktsiisimäärasid EL riikides, võrdleb töö autor lisaks EL riikide aktsiisimääradele, laiemalt rahvusvahelist aktsiisimaksu süsteemi, eelkõige Euroopas ja põgusalt ka USA-s. Aktsiisiga maksustamine on vajalik nii kaitsmaks rahva tervist kui ka fiskaalsetel kaalutlustel (Gruszczyński, 2018, p. 64). Aktsiisid on kasumlikud majandusele, suurendades riigieelarvesse laekuvat maksutulu ning vajalikud rahva tervisele, et tagada kvaliteetne tervisekaitse, kuna aktsiisidega saab piirata tubakatoodete tarbimist. Illegaalsete

sigarettide piiramine on peamine argument, illegaalsete toodete ostmise põhjus on välja toodud kui toote madal hind võrreldes legaalse sigarettide kõrgema hinnaga. (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2019, lk. 13,15) Kõige mõjusam meede tubakaepideemia vastu võitlemiseks on kehtestada tubakatoodetele kõrgemad aktsiisimaksud, et tõsta tubakatoodete hindasid ning toodete eksponeerimine keelustada. Paljud riigid on nende eesmärgi saavutamiseks antud meetmed rakendanud riiklikul tasandil, sooviga tagada märkimisväärseid edusamme rahvatervise valdkonna parendamisel kui ka tekitada potentsiaalset maksutulu riigieelarvesse. Hinnatundlikud on eelkõige madalama sisstulekuga elanikkond, seega nende hulgas on tubakatoodete vähendamine kõige tõhusam. (Drope, *et al.*, 2018, p.38)

Tubakakontrolli edendamise tõhusaks meetmeks on jätkusuutlik tubakatoodete aktsiisiga maksustamine. Jätkusuutlikkus antud juhul tuleneb võimalikult ühtsetest maksumääradest, mis võimaldavad suuremat kontrolli tubakatoodete hindade üle. Teatavasti maksutõusud aitavad reguleerida tubakatoodete tarbimise vähendamist, mis peaks kuuluma iga riigi prioriteetide hulka, rakendades radikaalset maksupoliitikat. (Scollo, *et al.*, 2021, pp. 235-237) Kõrgemad e-sigarettide maksumäärade mõju on järgmine - aitavad kaasa e-sigarettide tarbimise vähendamisele, kuid seevastu võivad suurendada tavasigarettide tarbimist (Pesko, *et al.*, 2020, pp. 1-2).

Aktsiis on tarbimismaks, mis täiendab käibemaksu ja mille fiskaalne motiiv on suurendada riigikassasse laekuvat tulu, aktsiisi tasumise kohustus lasub kaupade tootjal ja importijal (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2019). EL-is sealhulgas ka EV-s maksustatakse suitsetatavad tubakatooteid kahe komponendilise aktsiisiga, mis tähendab, et maksutatakse nii toote ühikut kui ka väärtust, toote väärtus on sõltuvuses jaehinnast (Rahandusministeerium, 2018a). Tubakaaktsiisiga maksustatakse Eestis kõik tubakatooted, mis on Eestis valmistatud või teisest Euroopa Liidu liikmesriigist Eestisse imporditud, kaasaarvatud nikotiiniga ja nikotiinivabad e-vedelikud (Maksu-ja Tolliamet, 2021e).

EV-s on klassikaliste sigarettide aktsiisimäärad periooditi tõusnud alates aastast 2012-2019 ning viimane aktsiisimäärade tõus oli aastal 2021 kui aktsiisimäär tõusis 5% võrra. Alternatiivseid tubakatooteid, muuhulgas e-vedelikku hakati maksustama EV-s aktsiisiga aastal 2018 aktsiisimääraga 0,2 ml/mg kohta, põhiliseks maksustamise eesmärgiks oli tubakatoodete tarbimise piiramine (Rahandusministeerium, 2020b).

ATKEAS § 56 ja lg 5 kehtestab tubakatoodetele, muuhulgas ka e-vedelikule aktsiisimäära. E-vedeliku puhul on aktsiisimäär 0,2 eurot milliliitri kohta (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, 2002). E-vedeliku aktsiisimäärad on Eestis olnud perioodil 01.01.2018-01.01.2020 püsivalt 0,2 eurot ühe milliliitri kohta (Rahandusministeerium, 2018b). EL õigusaktidega kehtestati liikmesriikide vahel aastal 2011 tubakatoodetele kindlaks määratud aktsiisi alammäärad, minimaalse aktsiisimäära nõue tuleneb ELi direktiivist 2011/64/EL (Shah, *et al*, 2019, pp. 1-8).

Tabel 1. E-vedeliku aktsiisiga maksustamine Euroopa Liidu riikides 2019 a. (Worldbank 2019; autori koostatud)

Riik	Aktsiisimäär 1 ml kohta	Lisainfo
Eesti	0,2 €	Aktsiisimaks peatatud kuni 31.12.2022
Soome	0,3 €	01.07.2021-31.12.2022
Portugal	0,3 €	Ainult nikotiiniga e-vedelik
Rootsi	0,19 €	Ainult nikotiiniga e-vedelik alates 2018 aastast
Sloveenia	0,18 €	0,18 € nikotiiniga ja 0,08 € nikotiinita vedelik
Ungari	0,08 €	
Küpros	0,12 €	
Leedu	0,12 €	
Rumeenia	0,11 €	
Kreeka	0,10 €	
Itaalia	0,13 €	0,08 € nikotiinivaba ja 0,13 € nikotiiniga e-vedelik
Läti	0,01 €	Kompleksmaks. 1ml e-vedeliku kohta 0,01 € pluss 1 mg nikotiini sisalduse kohta 0,005 €
Poola	0,10 €	Alates märtsist 2022. tõuseb aktsiis 0,15 €

Tabelis üks on töö autor välja toonud 13 Euroopa Liidu liikmesriiki, kus on e-vedelikule kohaldatud aktsiisimaks. Käesoleva töö esitatud tabelist 2 nähtub, et Soomes ja Portugalis on e-vedeliku aktsiisimäärad võrreldes teiste Euroopa riikidega ühed kõrgemad ning enamik riike maksustab mõlemad, nii nikotiiniga kui nikotiinivabu e-vedelikke, Portugal ja Rootsi kohaldavad aktsiisimaksu ainult nikotiiniga e-vedelikule. Tabelist nähtub, et Poola riik kavandab e-vedeliku aktsiisimäära tõusu alates 2022 aasta märtsist 0,15 € võrra 1 ml kohta ning Rootsis alustati nikotiiniga e-vedeliku maksustamist aastal 2018.

Aktsiisiga maksustamise kohta koguti teavet EL liikmesriikidest, teave nähtub käesoleva töö esitatud tabelis 2. EL Nõukogu direktiiv 2008/118/EÜ reguleerib aktsiisitoodete maksustamist, kuid antud direktiiv ei kohusta ühetegi liikmesriiki ühtselt maksustama uudseid tubakatooteid, mille alla kuuluvad e-sigaretid ning nendes kasutatavad e-vedelikud, kuid ühtne maksusüsteem võimaldab efektiivsemat kaupade liikumist liikmesriikide vahel. Olenemata asjaolust, et üha enam EL liikmesriike jätkavad e-sigaretide maksustamist aktsiisiga, on igal liikmesriigil vabadus kasutada võimalust kohaldada e-sigaretidele aktsiisimaksu kehtestamist. Rõhutamist vajab asjaolu, et e-sigaretide aktsiisimäärad on mitmes riigis madalamad kui tavaliste sigarettide aktsiisimäärad, põhjusel, et e-sigaret on vähem tervist kahjustav kui tavasigaret ning tootel puudub põlemisprotsess nagu tavasigaretil. (Charkiewicz, 2021, pp. 18-21)

EL kehtivad nikotiini sisaldusega e-vedelikele rangemad nõuded kui väljaspool EL riike. Riigiti on kehtestatud e-vedelikele erinevad strateegiad piirangute näol. Mitmed EL riigid on keelustanud maitsestatud e-vedelikud, näiteks Saksamaa tubakaseadus keelustab nikotiiniga e-vedeliku, kuid käsitleb nikotiinivaba e-vedelikku kui tarbekaupa, kaup on kõigile vabalt kättesaadaval. (Snell, *et al*, 2021, p. 431)

Uuringud näitavad, et kõrged tubakatoodete aktsiisimäärad aitavad vähendada tarbijate osakaalu tubakaturul. Tubakatoodete aktsiisimäärade tõstmine aitab sealhulgas vähendada tubakatoodete tarbimist ja rahvatervisega seotud riske ning kõrgemad aktsiisimäärad suurendavad tubakaaktsiisist saadavat tulu. Kõrgetel aktsiisimääradel on omakorda negatiivne mõju, kuna soodustavad tubakatoodete salakaubanduste tekkimist, mis langetab tubakatoote keskmist hinda. Kõrged aktsiisimäärad omakorda soodustavad rikkumisi, nagu näiteks maksudest kõrvalehoidumine, ebaseaduslike ja võltsitud kaubamärgita tubakatoodete levitamine, mistõttu võib toote päritolu tarbijale ebaselgeks jääda. Tubakatootjate hulgas on esinenud väiteid nagu tubakatoodete kõrged hinnad ja muud piirangud ei vähenda tubakatoodete tarbimist, ehkki kõrged hinnad motiveerivad tarbijaid ostma tooteid illegaalselt turult, tubakatoodete madalamate hindade tõttu. (Dutta, 2019, pp. 11-13)

Kreeka riigi põhjal tehtud uuringus, mille eesmärk oli hinnata, millist mõju avaldavad riigi tuludele aktsiisimaksud EL-is, toodi välja asjaolu, et liikmesriigid rakendavad aktsiise peamiselt riigitulude suurendamise ja tubakatoodete tarbimise vähendamise eesmärgil. Tubakatoodete aktsiisi pidev tõus on toonud kaasa toodete hinnatõusu, mille tulemusel on

suurenenud illegaalsete sigarettide maht tubakatoodete turul ja teiste alternatiivsete tubakatoodete tarbimine. Kreekas on praktika näidanud, ebamõistlikult kõrged tubakatoodete hinnad mõjuvad negatiivselt tubakatööstuste arengule, mis omakorda pärsvivad majanduskasvu ning soodustavad illegaalse kaubanduse levikut. (Papageorgiou, *et.al.*, 2021, pp. 391-394)

Tabel 2. Tubakaaktsiisi tulu laekumine Eesti riigi eelarvesse perioodil 2016-2020
(Statistikamet, autori koostatud)

Aasta	2016	2017	2018	2019	2020
Tubakaaktsiis	190 359,09€	201 629,51€	205 163,65€	228 053,13€	231 160,60€

Aktiisi fiskaalne mõju nähtub selgelt autori koostatud tabelist kaks, näiteks tõusis 2019.aastal tubakaaktsiisi laekumise tulemusel riigi eelarvesse maksutulu, mis on 7,7 % rohkem kui 2018. aastal (Rahandusministeerium, 2020c). Maksutulu ulatuslik kasv 2019. aastal tulenes tõenäoliselt e-vedelike aktsiisiga maksustamisest 2018 aasta 1. jaanuarist. 2020. aastal on samuti tubakamaksust saadava tulu laekumine kasvanud, kuid vähemas määras.

Kõrged aktsiisimaksud tekitavad tubakatoodete legaalsel turul hinnatõusu, seetõttu on tekkimas olukord kus tarbijad otsivad alternatiivseid võimalusi sigaretile illegaalselt turult. Hinnatõusu peamine eesmärk on vähendada tubakatoodete tarbimist ning kaitsta seaduslikku turgu ning rahva tervist. (Juruss, *et al.*, 2018, p. 419) Ka järgmises uuringus on autorid seisukohal, et kõrged tubakatoodete hinnad ajendavad tarbijaid e-vedelikke soetama ebaseaduslikul teel, põhjusel, et illegaalsed tooted on odavamad kui legaalsed tooted. Illegaalsel teel soetatud tundmatu päritoluga tooted võivad avaldada tervisele negatiivset mõju ning tagajärjed võivad olla fataalsed. (Davis, *et al.*, 2019, pp. 143-144) Sigarettide kõrged hinnad mõjutavad nõudlust toodete järele kahel viisil - e-sigarettide tarbimise tõus suureneb ning teisalt võib täheldada, et e-sigarettide kõrged hinnad, mis on tõusnud kõrgete aktsiisimaksude tõttu, põhjustavad e-sigarettide müügi languse, see tähendab nõudluse langust toodete järele. (Amato, *et al.*, 2016, pp. 123-124) Tubakatoodete kõrged hinnad, mis tõusevad läbi aktsiiside, soodustavad legaalsete toodete tarbimise vähendamist, kuna kõrgete hindade tõttu ostetakse tooteid rohkem illegaalselt turult

põhjuseks odavam hind ning illegaalne turg vähendab aktsiisist saadavat maksutulu riigi eelarvesse (Rahandusministeerium, 2018c). Siinkohal võib välja tuua KPMG uuringu tulemuse, mille andmetest nähtub, et illegaalselt ostetud sigarettide tõttu jäi EL riikidel 2020. aastal umbes 8.5 miljardit eurot tubakaaktsiisist saamata loodetav maksutulu (KPMG, 2021, p. 9).

Minnesotas viidi läbi aastal 2013 esimene uuring, mille eesmärgiks oli uurida maksutõusu mõju e-sigarettidele ja klassikalistele sigarettidele, ajaperioodil kui toimus erinevate tubakatoodete hinnatõus üheaegselt. Võrreldi toodete müügi mahtu enne ja pärast hinnatõusu eeldusel, et hinnatõus vähendab toodete nõudlust ja müüki. Uuringu tulemusel pärast maksutõusu, vähenes klassikaliste sigarettide müük ja suurenes e-sigarettide müük, tarbijad vahetasid sigareti e-sigareti kasuks, eesmärgiga vähendada tubakatoodete tarbimist või loobuda suitsetamisest. Aktsiisitõus tõstab tubakatoodete hinda ning kõrgemad hinnad võib aidata vähendada tubakatarbimist. (Amato, *et al.*, 2016, pp. 123-131) Kuigi tubakatoodete kõrge hinnad soodustavad tubakatarbimise vähendamist, põhjustab see maksukuriteo suurenemist, mis omakorda hoogustab salaturu tekkimist (Aziani, *et al.*, 2021, pp. 752-753). Soome Vabariigi valitsuse seisukoht on mõttelaadilt sarnane, et kõrge maksud loovad optimaalse pinnase illegaalse kaubanduse tekkimiseks, olenemata sellest on otsustanud valitsus kergitada aastatel 2022 ja 2023 tubaka aktsiisimäärasid, eeldusel, et tubakatoodete tarbimine väheneb (Lahtinen, 2021).

Mitmete riikide kogemuste puhul võib välja tuua asjaolu, et kõige tõhusam meede tubaka tarbimise vähendamiseks ja riigi maksutulude suurendamiseks on kõrge tubakatoodete hinnad, kuid tubakatoodete hinnatõusuga kaasneb oht salaturu levikuks. Seetõttu on mõningad riigid, näiteks Rootsi, püüdnud illegaalse turu leviku vähendamiseks alandada tubakatoodete maksumäärasid, mille tulemused on negatiivsed. (Ross, *et al.*, 2019, p. 3) Balti riikide uuringu andmete põhjal on võimalik tõdeda, et tubakatoodete kõrgete hindade muutuste mõju nõutavale kogusele on tagasihoidlik, nõudlus on jäik. Tubakatoodete kõrge hinnad vähendavad tubakatoodete tarbimist, seetõttu on vajalik tõsta aktsiisimäära. Olenemata asjaolust, et Balti riigid on aastate 2007-2020 jooksul korduvalt tubakaaktsiise tõstnud, on Balti riikides tubakatoodete hinnad võrreldes teiste EL riikidega madalad. (Pluta, *et al.*, 2020, pp. 81-83)

Peatükis kirjeldatu põhjal saab tõdeda, et tubakatoodete aktsiisimäärad on pidevas tõusutrendis, kõrgem aktsiis võib mõjuda positiivselt suitsetamise vähenemisele ja aktsiisitule suurenemisele, kuid võib avaldada mõju ebaseadusliku kauba tarbimise üleminekule kaasaaitamist. Illegaalsete tubakatoodete madalam hind tuleneb maksudest kõrvalehoidmisest. Illegaalsete sigarettide tõttu jääb riigikassasse laekumata maksutulu.

1.3 Tubakatoodete legaalne ja illegaalne turg

Käesolevas peatükis antakse ülevaade e-vedelike olukorrast legaalsel ja illegaalsel tubakatoodete turul. Illegaalne turg on globaalselt lahendust vajav keeruline küsimus, mille mahtu on keeruline kui mitte võimatu määratleda, mistõttu turg varieerub ja on vastuoluline. Seetõttu on riigid võtnud kasutusele periooditi ennetavad meetmed nagu tubakatoodete aktsiisimäärade tõusud, kuid ka aktsiisimaksu peatamise, mis võib ohjata toodete müüki illegaalsel turul ja aeglustada tubakaepideemia levikut ning aitab optimeerida tubakatoodete maksustamist. WHO määratleb tubakatoodete illegaalse kaubanduse mõiste. Illegaalne kaubandus on igasugune seadusega keelatud tegevus või käitumine, mis on seotud toote valdamise, levitamise ja müügiga. (Liutkute-Gumarov, *et al.*, 2020, p. 1) Legaalne tubakatoodete turg käitub nagu illegaalne turg, mille kaudu ostjad ja müüjad vahetavad mingeid kindlaid kaupu, antud juhul tubakatooteid, toodetel on kindlad hinnad ja lõppeesmärk on teenida kasumit. Kahe turu struktuuri erinevused seisnevad hinnas ja kvaliteedis, legaalse turu hinnad on maksude võrra kõrgemad ning legaalsel turul on tõhusam kontroll ja maksumärgiga kaubad.

WHO tubakatoodete tarbimise piiramise raamkonventsiooni (WHO FCTC) aasta 2018 rahvusvaheline leping, mille eesmärk on rahvusvahelisel tasandil tagada riikidele vahendid ja õigused reguleerida tubakatööstuse strateegiat, muuhulgas toetab ülemaailmselt tubakatoodete illegaalse turu leviku vähendamist. Teadaolevalt on illegaalsed tubakatooted globaalselt akuutne probleem, seetõttu annab rahvusvaheline leping võimaluse riikidel ennetada ja tugevdada illegaalse kaubanduse kontrollimeetmeid. Samal aastal selgus, et 55% maailma riikidest, millest 15% olid EL riigid, oli kasutusele võetud sellekohased rangemad meetmed õigusaktide näol, aitamaks tubaka tarbimist rahvusvaheliselt vähendada ja muuta tarbijate tubakatoodete tarbimise harjumusi. Mitmed EL riigid on

seadnud eesmärgiks saavutada tubakavaba tulevik aastaks 2025, mõned nendest riikidest on näiteks Soome, Holland ja Ühendkuningriik. (WHO, 2019, pp. 44, 54)

Mitmes EL liikmesriigis ajavahemikus 2007-2013 läbiviidud uuringu tulemuste kohaselt soodustavad kõrgemad sigarettide hinnad illegaalse turu tekkimist ning suurem osa EL-is tarbitavatest klassikalistest sigarettidest on imporditud Ida-Euroopa riikidest (Aziani, *et al.*, 2021, pp. 753,789). Tubakatoote illegaalne turg on alguse saanud Hiinast ja laienenud edasi EL riikidesse ning Suurbritanniasse. Salakaubandus maksustamata tubakatoote näol põhjustab riikidele aasta-aastalt tohutut majanduslikku kahju kodaniku kohustuse mittetäitmisest ehk maksudest kõrvalehoidmisest ning kujutab suurt ohtu tarbija tervisele. On täheldatud seost tubakatoote maksutõusu ja illegaalse turu vahel - turuhindade tõusu tagajärjel kasvab illegaalne kaubandus. (Antonopoulos, *et al.*, 2016. pp. 212-213) Illegaalne tubakaturg on oluliselt laienenud kõikidesse EL idapiiri äärsesse riikidesse, milledeks on Soome, Eesti, Läti, Leedu, Poola, Slovakkia, Ungari, Rumeenia, Bulgaaria, Kreeka ning illegaalsete toodete peamiseks sihtrühmaks on sealsetes riikides madalama sissetulekuga leibkonnad. Antud asjaolu, miks tarbija soetab tooteid ebaseaduslikult, on tingitud aktsiisimäärade tõusust. Just kõrgete tubakatoote hinnad ajendavad tarbijad illegaalselt turult soetama madalamate hindadega tooteid. (Juruss, *et al.*, 2018, pp. 419-420)

Kuigi tubakatööstused on kriitiliselt suhtunud tubakatoote aktsiisimäärade tõusu, põhjusel, et see võib viia illegaalse kaubanduse ulatusliku levikuni. Puuduvad piisavad tõendid kõrgete hindade drastilisest mõjust salaturule ehk salaturu maht ei ole olulisel määral suurenenud. (Apollonino, *et al.*, 2020, pp. 969, 971) Tubakatoote illegaalne kaubandus on olnud varasematel aastatel ja ka käesoleval aastal kasvuterendis ning jätkuvalt suureks murekohaks EL-is, kuna põhjustab suurt kahju ühiskonnale ja ohustab tervishoiupoliitikat. Illegaalsed tubakatooted avastamisel konfiskeeritakse, konfiskeerimisaruannetest nähtub, et tavasigaretid on läbi aastate olnud kõige populaarsem ebaseaduslik tubakatoode. (Dutta, 2019, pp. 75-76) Tubakatoote tarbijad, kes olid hinnatundlikud, vahetasid klassikalise sigareti e-sigareti vastu perioodil, kui klassikaliste tubakatoote hinnad tõusid, lootes seeläbi loobuda suitsetamisest või vähendada tubakatoote tarbimist (Amato, *et al.*, 2016, pp. 123-124). Tubakatoote salakaubandus mõjutab tubakatoote tavapäraseid hindasid, põhjusel, et illegaalsel turul on toote hinnad oletatavasti odavamad kui legaalse turu hinnad, mis võib viia olukorrani, kus hinnatundlike ja noorte seas suureneb nõudlus illegaalsel turul olevate toodete järele (Dutta, 2019, p. 11).

Uuringutega on tehtud kindlaks, et tubakatoodete hinnatõusu tõttu väheneb toodete tarbimine enamjaolt just nooremate ja madalama sissetulekuga indiviidide hulgas (Drope, *et al.*, 2018, p. 38). Illegaalne ja legaalse tubakatoote hinnavahe on kujunenud sageli märkimisväärseks, mistõttu illegaalse kaubanduse hinnad on tunduvalt madalamad, seetõttu tarbijale atraktiivsemad ning muuhulgas tooted hõlpsamini kättesaadavad (Gumarov, *et al.*, 2020, p. 1).

Ameerika Ühendriikide Toidu- ja Raviamet on võtnud kasutusele meetmed keelata magusate maitsetega e-vedelikud välja arvatud tubaka- ja mentoolimaitse. Antud asjaolu on piirav meede, mis võib muuta tarbija ostukäitumist ning suunab tarbijaid soetama tooteid illegaalselt turult. Kuigi keelud ja piirangud on mõeldud kaitsmaks rahvatervist, reageerivad tarbijad erinevalt ning keelud ja piirangud võivad mõjuda vastupidiselt ja suitsetamise lõpetamise asemel hakatakse tahtmatult eelistama illegaalse turu tooteid. (McKenna, 2021, pp. 3,8) Illegaalne turg on ulatuslikum piirkondades, kus on inimesed hinnatundlikumad, põhjusel, et ebaseaduslikud tubakatooted on odavamad ja kättesaadavad. Tubakatoodete illegaalsel turul on seni pakkumine, kuni on nõudlus kaupade järele. Nõudluse vähendamist on võimalik muuta läbi teavituskampaaniate tõstes tarbijate teadlikkust tubakatoodete ohtlikkusest. (Aziani, *et al.*, 2021, pp. 751, 774)

Kuigi 21. sajandiks on läbiviidud mitmeid uuringuid tubakatoodete negatiivsest mõjust tervisele ja nikotiinisõltuvusest, on illegaalne turg endist viisi aktiivne ning eesmärgipärane oleks välja töötada tõhusamad meetodid, millega ennetada tubaka kasutamist ja levikut. Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) on võtnud kasutusele meetmed, mis aitavad reguleerida tubakatoodete tarbimist ja tootmist. Üheks meetmeks oli luua tubakatoodete tarbimise vähendamise rahvusvaheline leping, mille prioriteet on tubakatoodete tootmise, turustamise ja vahendamise kontrollimine. (Oladele, *et al.*, 2013, p. 2)

Euroopa Liidu riikidevahelise kuritegevuse uurimiskeskus viis läbi uuringu 2006-2013 aastate lõikes, milles kaardistas illegaalsete tubakatoodete tarbimist Euroopa Liidu riikides. Illegaalsete tubakatoodete kõige levinuma piirkonna seas aastal 2013 oli ka Eesti koos Soome, Läti, Leedu ja Poolaga. (Transcrime-Research Centre on Transnational Crime, 2016, p. 313) KPMG 2020. aasta uuringu andmetest selgub, et sigarettide tarbimise osakaal oli kõige suurem EL riikidest Prantsusmaal ja Kreekas, ka 2019. aastal oli salasigarettide osakaal kõige kõrgem Prantsusmaal. Eestis on salasigarettide tarbimine languses, 2020.

aastal vähenes tarbimine 6,7%-ni sigarettide kogutarbimisest, peamiselt pärinesid salasigaretid Venemaalt ja Valgevenest. (KPMG, 2021, pp. 16, 20, 66)

Ebaseaduslikud tegevused nagu tubakatoodete salakaubandus, seadusevastane tootmine, võltsitud maksumärgid, maksustamata sigarettide müük internetis, need kõik eelnimetatud asjaolud põhjustavad riigieelarvesse aktsiisist laekuva tulu vähenemist. Ebaseadusliku kaubanduse tulu ulatub miljarditesse dollaritesse ja on seotud sadade tuhandete tubakast põhjustatud surmajuhtumitega. (Ross, *et.al.*, 2015, pp. 547-549). Illegaalne turg hõlmab salakaubandust, võltsitud tooteid ja maksude mittemaksmist. Illegaalsel turul on enim levinud kaup ebaseaduslikud sigaretid. Võltsitud sigaretid kahjustavad tervist ning seni kuni kestab kaupade nõudlus, eksisteerib salakaubandus (Allen, 2011, pp. 122,127). Illegaalne tubakatoodete kaubandus võib aidata kaasa globaalse tubakatoodete kasvule, suurendades sellega sigarettide kättesaadavust inimestele kes on hinnatundlikud ja muutes tubakatooted odavamaks ja kättesaadavamaks eelkõige noortele (WHO, 2002).

Tubakatoodete salakaubandus on globaalselt suureks probleemiks, illegaalseid tubakatooteid tarbitakse peamiselt nende odavama hinna tõttu ning nende osakaal turul on jätkuvalt suur. Illegaalsete e-sigarettide ülemaailmne levik on mõjutanud illegaalse sigareti kaubandust, selletõttu võib eeldada, et sigarettide turu maht on vähenenud.

Kokkuvõtlikult võib tõdeda, et tubakatoodete tarbimise probleem legaalsel turul ei ole kuhugi kadunud, vaid probleem vajab tähelepanelikku lähenemist ning nii illegaalse kui legaalse turu ühine eesmärk on vähendada tubatoodete tarbimist. Legaalse turul olevate tubakatoodete kõrged hinnad põhjustavad illegaalse turu levikut, kuna seal on hinnad turuhindadest madalamad.

2.AKTSIISIMAKSU PEATAMISE MÕJU TUBAKATOODETE TURULE

2.1 Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus

Lõputöös kasutatakse nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset uurimisviisi, uurimuses kasutab autor andmete kogumiseks ankeetküsitlust. Kvantitatiivse uurimustöö raames on võimalik küsimustikuga kogutud andmeid mõõta, vaadelda, teha saadud andmetest järeldusi ning neid statistiliselt analüüsida (Õunapuu, 2014, lk. 54,55). Kontrollimaks tarbijate teadlikkust ja ostukäitumist tubakatoode turul aktsiisimaksu peatamise perioodil, viidi läbi uurimuse teostamiseks küsitlus (sh avatud vastusega küsimus). Selleks, et küsimustele vastuseid saada, on vaja koguda küsimustikuga andmeid. Pärast andmete kogumise etapi läbimist teostab autor andmete sisuanalüüsi ja kirjeldab saadud uurimistulemusi. Andmeanalüüsi tulemused esitatakse teksti sees ja laekunud andmete analüüs tuuakse välja arvudena, tabelite kujul ning diagrammide abil. Küsitluse tulemuste analüüsimine viiakse läbi statistiliste näitajate abil tulenevalt uurimustöö teooria osa põhjal (Õunapuu, 2014, p.124).

Andmete kogumiseks valmistas töö autor ette küsimustiku Google Forms veebikeskkonnas, millele vastamine oli vabatahtlik ja vastajal on võimalus jääda anonüümseks. Küsitlusuuring viidi läbi perioodil 12.03.2022-24.03.2022 eesmärgiga koguda suurelt hulgalt inimestelt andmeid ja andmete põhjal saada ülevaade ja teha järeldusi nende tarbimisharjumuste kohta, küsitluse vastuseid saab analüüsida statistiliselt (Leedy, 2015, pp. 160-161).

Küsimustikuga läbiviidava uuringu eesmärk on välja selgitada inimeste, eelistusi, harjumusi tubakatoode tarbimisel, nende valikute, harjumiste eelistuste põhjal tehakse järeldusi mugavusvalimis, mis on mugav ja lihtne meetod. Korrastatud küsimustik koosneb enamjaolt suletud küsimustest, on anonüümne, mis on oluline just delikaatsete teemade korral (Taylor, 2010, p. 53). Küsimustik on mugav viis uurida inimeste käitumist, arvamust, millega saadud andmeid saab vaadelda erapooletute näitajate lõikes nagu sugu ja vanus (Kidron, lk. 74).

Uurimustöös on kasutatud mittetõenäosuslikku valimit, milleks on mugavusvalim. Mugavusvalimisse saab valida liikmeid mugavalt, lihtsa kättesaadavuse teel (Õunapuu, 2014, lk. 142).

Küsitlus saadeti igale osalejale isiklikult sotsiaalmeedia platvormis Facebook, küsitluse avatavine toimub vajutades hüperlingile. Sihtrühmaks on autori listis olevad isikud. Listist valiti mugavusvalimi teel välja listis olevate isikute hulgast 80 liiget. Autor seadis eesmärgiks saada minimaalselt 50-lt vastajalt tagasiside, mille tulemusi oma töös analüüsida. 80 väljavalitu hulgast laekus vastus kokku 50-lt inimeselt. Autori arvates piisab sellisel hulgal vastanute andmetest uurimustöö läbiviimiseks ja tõlgendamiseks ning töö eesmärgi saavutamiseks.

Küsitlus sisaldas kokku 12 küsimust, mis sisaldas omakorda nii valikvastusega kui ka mitme valikuga ehk kinniseid küsimusi, mis võimaldavad vastajal valida autori poolt koostatud küsimustest ühe või mitu vastusevariandi. Viimane küsimus, mida analüüsiti kvalitatiivse meetodiga, oli avatud vastusega, kus vastajal oli küsimusele võimalus oma sõnadega avaldada arvamust.

2.2 Ankeetküsitluse tulemused protsentuaalselt ja analüüs

Peatükis 2.2 toob töö autor välja ankeetküsitluse (edaspidi küsitlus) käigus laekunud tulemused ja teostab kogutud andmete põhjal sisuanalüüsi. Selleks on viidud läbi sotsiaalmeedia grupis autori listis olevate isikutega Google Forms programmis autori poolt koostatud küsitlus. Küsitluse tulemuste parema ülevaate saamiseks on tekstis andmete illustreerimiseks kasutanud autor kaheksat joonist.

Küsitluses uuriti täiskasvanud eestlastelt, millised on nende suitsetamisharjumused, ostukäitumine, tubakatoodete ostmise eelistusi ning teadmisi seadusemuudatustest.

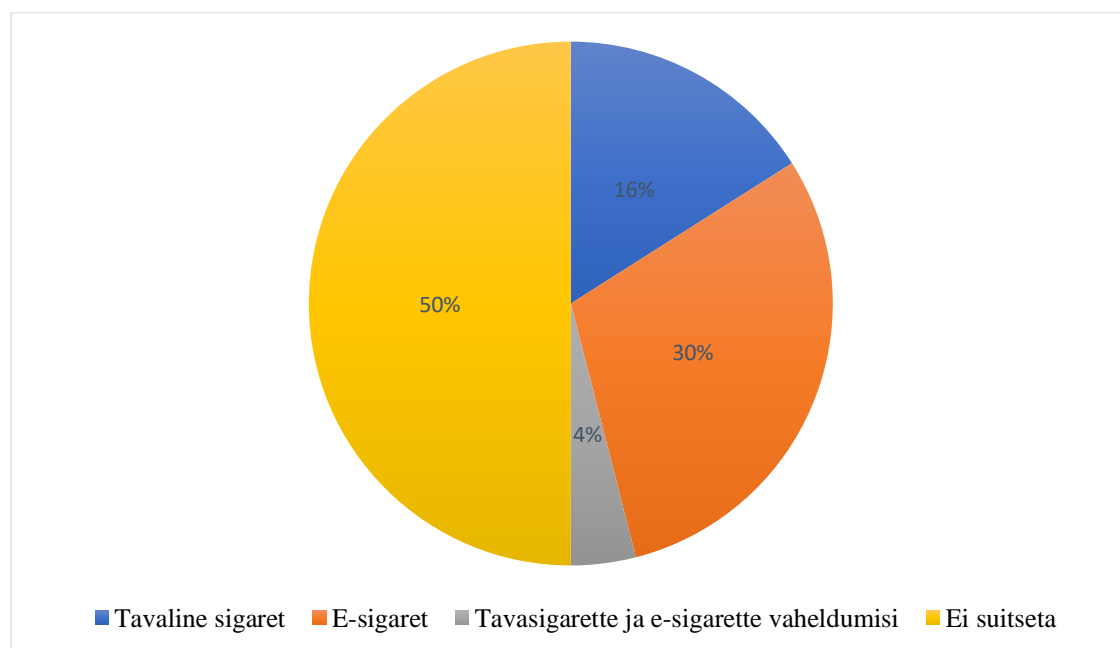
Küsitlusuuringu esimeseks eesmärgiks oli teada saada, milline on keskmine Eesti e-sigareti tarvitaja profiil. Selle eesmärgi püstitamiseks uuris autor esimese kolme küsimusega inimeste sotsiaal-demograafiliste andmete kohta nagu sugu, vanus, haridustase. Kolm esitatud küsimust olid järgmised: "sugu"; "millisesse vanusegruppi te kuulute"; "milline on teie haridustase". Antud andmed on olulised mõistmaks ja tõlgendamaks, kuidas mõjutavad inimese sugu, vanus ja haridustase tarbijate ostukäitumist, milliseid tooted eelistatakse e-

vedeliku turul tarbida. Antud kolm küsimust on vajalikud mõistmaks asjaolu, kuna vanusega muutuvad tarbijate ostuvajadused ja eelistused ning haridustase kujundab tarbija ostukäitumist.

Küsimustikule andis oma vastuse 50 inimest, suur osa mugavusvalimist ehk 70% moodustasid naissoost isikud ja 30 % meessoost isikud. Seega saab autor väita, et naised tunnevad suuremat huvi küsimustike täitmise vastu või on aktiivsemad vastajad. samuti võib välja tuua käesoleva töö lk. 14 esitatud teooriast et e-sigaret on levinum naiste hulgas. Küsitluse sihtrühma kuulusid 18-49 vanused Eesti täiskasvanud elanikud. Vanuselise jaotuse järgi moodustasid ülekaalukalt vastajatest 35-49-aastas vanused (46%) Teiseks suurimaks vanusegrupiks järgnesid 18-24 aasta vanused, kes kokku moodustasid 38 % ning kõige vähem vastajaid oli kolmandas vanusegrupis 25-34 (16%). Viimase vanusegrupi puhul võib olla tegemist vanusegrupiga, kellele antud teema ei ole kõige huvipakkuvam.

Vastanute seas oli kõige rohkem keskharidusega inimesi 46%, üsna võrdselt oli jaotunud kõrghariduse või kraad ja keskeri- või kutseharidusega vastajad-30 % vastanutest omasid kõrgharidust ning 24% vastanutest omasid keskeri- või kutseharidust.

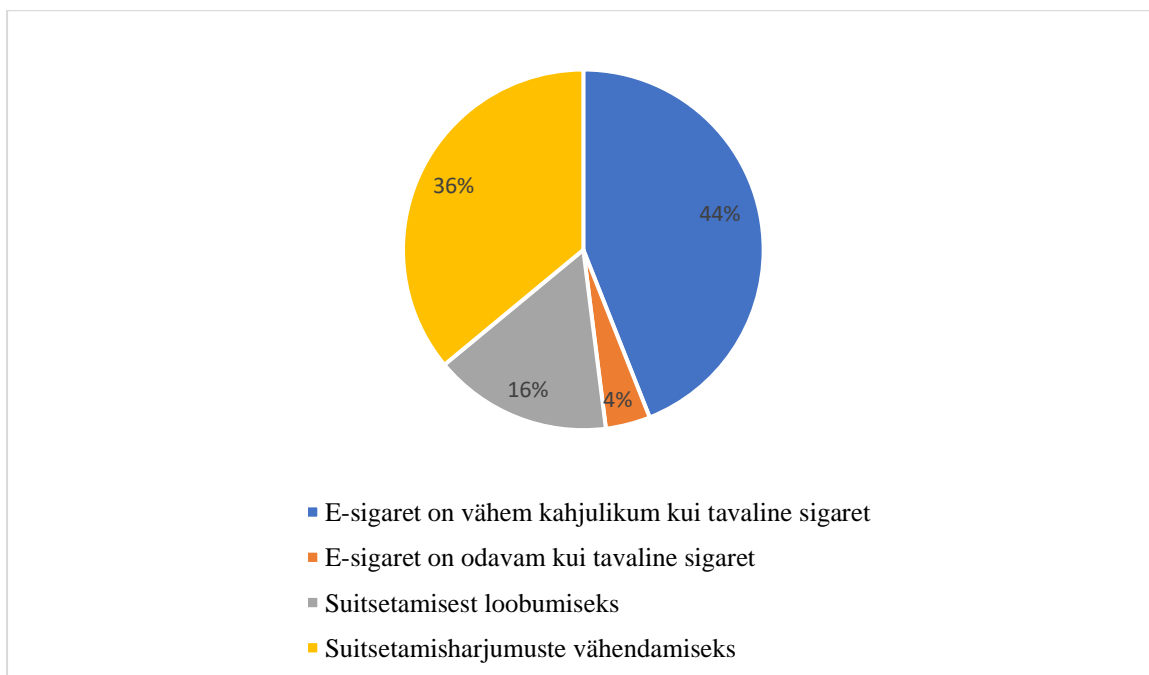
Alljärgneva joonise 1 sektordiagrammilt saab välja lugeda tubakatoodete tarbijate tarbimis harjumused. Täpsemalt aitab see küsimus teada saada, millisest tubakatooteid inimesed eelistavad.

Joonis 1. Tubakatoodete liigid tarbijate lõikes (autori koostatud)

Selgitamaks välja inimeste osakaalu, kes milliseid tubakatooteid tarvitab, uuris töö autor vastajatelt, milliseid tubakatooteid nad eelistavad tarvitada. Vastusevariandid olid "tavaline sigaret", "e-sigaret", "tavasigarette ja e-sigarette vaheldumisi" ja "ei suitseta".

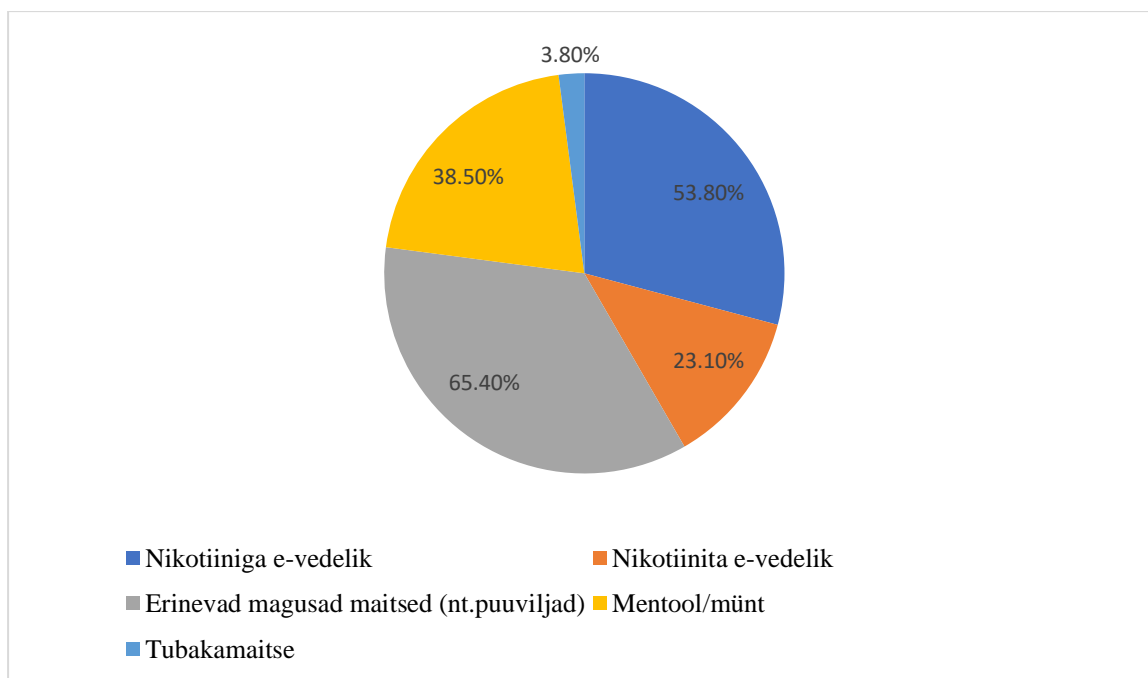
Analüüsi tulemusena ilmnes, et 30% vastajatest tarbib e-sigaretti, antud tulemustest ei saa järeldada e-sigaretide tarbimise sagedust, kuid mis kinnitab, et e-sigaretid on jätkuvalt kasvutrendis ja populaarsed. Töö autor näeb positiivsena asjaolu, et 30 % vastanutest on valinud tubakatoodetest e-sigareti, mis on autori töös esitatud teooria tulemustel vähem kahjulikum toode kui tavasigaret. Arvestades asjaolu, et antud küsitluses vastas 50%, et ei suitseta enam, on 30% suur protsent ülejäänud 20% vastajatest. Tavalist sigaretti eelistas tarbida 16% vastajatest ja 4 % vastanutest on topelt tarvitajad kes kasutavad tavalisi sigarette paralleelselt e-sigaretidega. Küsimustiku vastajate hulgas olid pooled ehk 50 % vastanutest küsimustiku koostamise hetkel mittedsuitsetajad, kuid kes on minevikus suitsetanud ja käesoleval hetkel enam ei ole tarbijad.

Joonis 2. Küsitlusele vastajate e-sigareti tarbimise põhjused (autori koostatud)

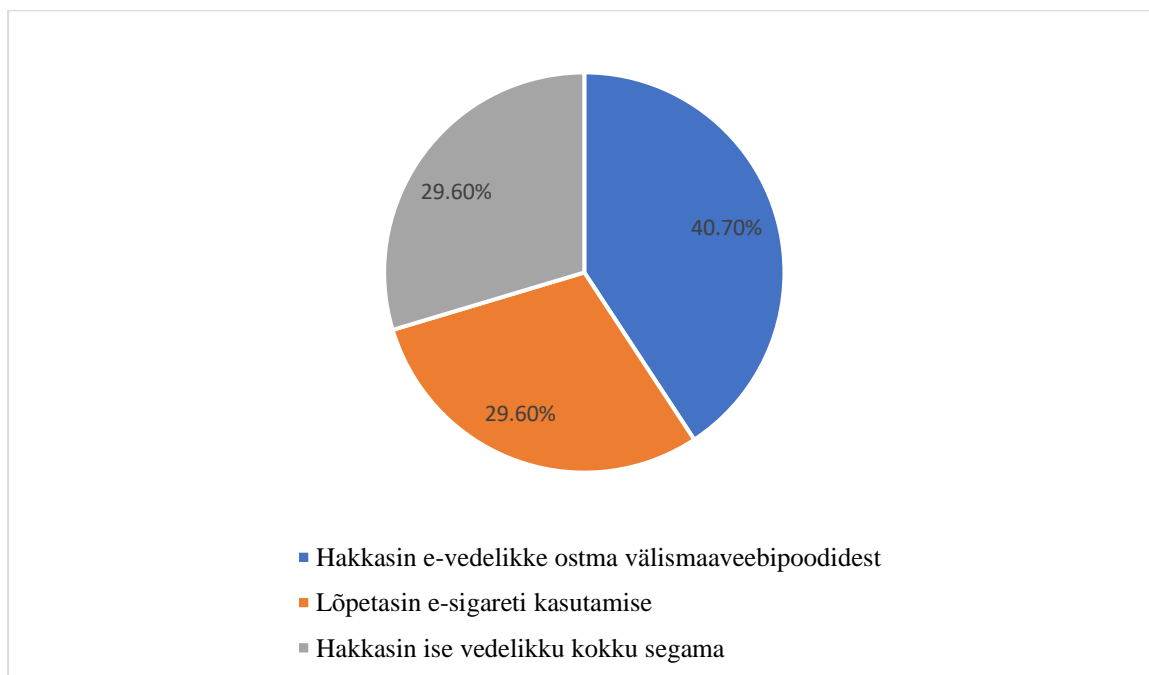
Joonisel 2 on esitatud vastajate e-sigaretide tarbimise asjaolud. Teisele küsimusele "kas Te tarbite e-sigareti põhjusel..." Antud küsimus aitas mõistmaks olulist asjaolu, kui teadlikud on inimesed e-sigaretidega kaasnevatest ohtudest. 44 % vastajate arvates on e-sigaret tubakaoode, mis kahjustab tervist vähem kui klassikaline sigaret. Vastanutest 36 % kasutab

e-sigaretti põhjusel, soovides vähendada tavasuitsetamise harjumusi, 16% vastanutest leiab, e-sigaret on parim abivahend loobuda täielikult suitsetamisest. Kõigest 4 % vastanutest kes tarbivad e-sigarette on hinnatundlikud ja kasutavad e-sigarette põhjusel, kuna peavad oluliseks asjaolu, et e-sigaret on madalamas hinnaklassis kui tavaline sigaret.

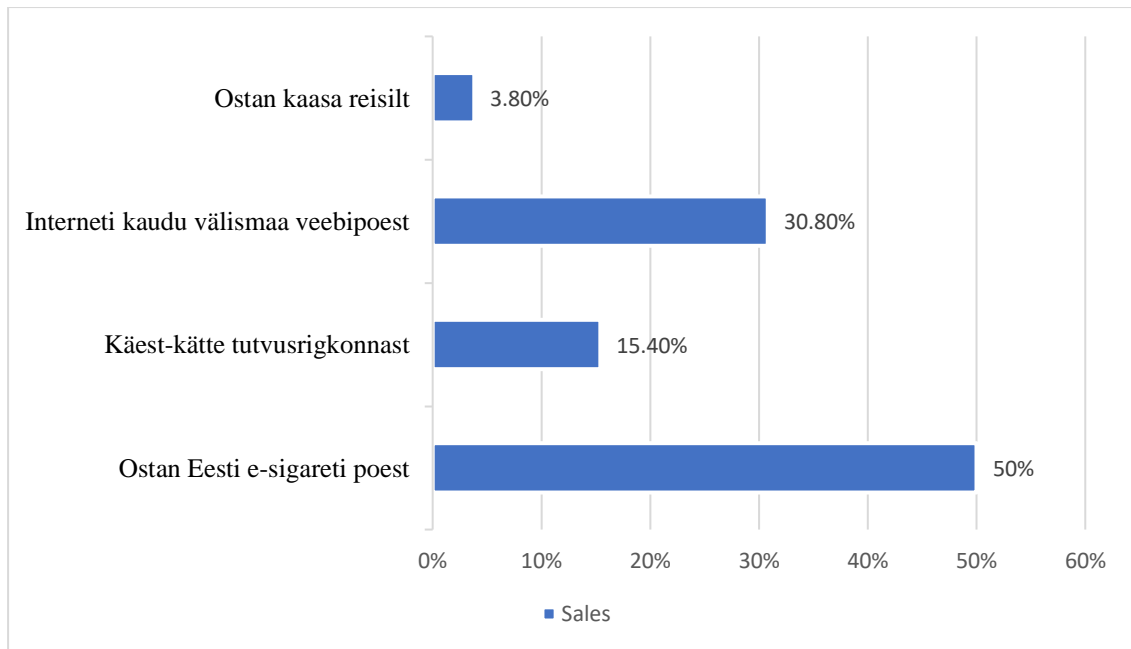
Joonis 3. Küsitlusele vastajate e-vedelike eelistused (autori koostatud)

Jooniselt 3 nähtub, et küsimusele "milliseid tubakavedelikke (e-vedelikke) te e-sigarettides tarvitate", vastanute hulgas osutus kõige populaarsemaks tubakaooteks magusate maitsetega e-vedelikud. Suurem osa e-sigareti tarbijatest ehk 65,4 % eelistab e-sigarettides kasutada magusate maitsetega e-vedelikke, milleks on näiteks puuvilja maitselised e-vedelikud. Antud küsimuse puhul oli vastajal võimalik valida ühe või mitme vastuse variandi vahel. EV-s on alates 01.06.2019 keelustatud kõik maitsestatud e-vedelikud ja nende müük jaekaubanduses, välja arvatud mentooli- ja tubakamaitseline e-vedelik. Nikotiiniga e-vedelikke kasutab 53,8% vastajatest ja nikotiinivaba e-vedelikku 23,1% vastajatest. Mentooli/mündi maitselist e-vedelikku eelistab tarbida 38,5 % vastanutest ning tubakamaitselist e-vedelikku 3,8 %. Antud küsimuse vastustest saab töö autor järeldada, et inimesed kes eelistasid tarbida erinevate magusate maitsetega e-vedelikke (65,4 %), ei ole teadlikud, et Eestis on TubS-i kohaselt keelustatud magusate maitsetega (näiteks puuvilja maitse) e-vedelike müük välja arvatud tubaka- ja mentoolimaitse e-vedelikud.

Joonis 4. Küsitlusele vastajate reaktsioon maitsestatud e-vedelike müügikeelu korral (autori koostatud)

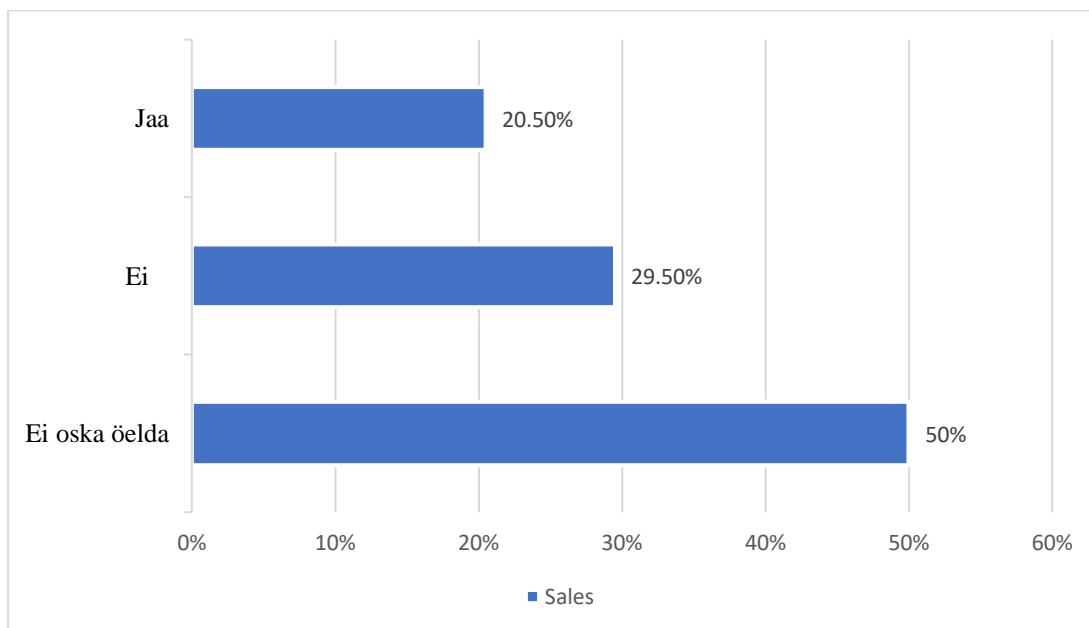
Töö autor soovis välja uurida kui teadlikud on inimesed asjaolust, milliseid maitsete komponente võivad Eestis müüdavad ja kaugmüügi teel tellitavad e-vedelikud sisaldada, esitas autor küsimuse: "kuidas Teid mõjutab maitsestatud e-vedelike müügikeeld." Joonisel 4 küsimuse tulemustest saab järeldada, et populaarsem e-vedelik on magusate maitsekomponentidega. Kuna ligi 40,7% vastanutest leidis, et nad hakkavad müügikeelu jõustumise korral ostma e-vedelikke välismaa veebipoodidest ehk otsima alternatiivseid lahendusi, et harjumuspärase e-sigarettide kasutamist jätkata. Autori hinnangul on antud tegevus tingitud asjaolust, et Eestis ja mujal EL riikides on keelatud maitsestatud e-vedelike müük, samuti on veebipoodidest tellimine keelatud tegevus. Samuti selgus ja võib järeldada, et 40,7 % vastajatest ei ole teadlikud seadusemuudatusest ja veebipoest tellimisega kaasnevatest keeldudest ja piirangutest. Küsitlusele vastanutest 29,6 % hakkaksid e-vedelikke müügikeelu korral ise kokku segama. Autor leiab, et e-vedelike kokku segamist ei ole otstarbekas tolereerida, kuna isevalmistatud e-vedeliku koostisosad võivad olla kahtlase väärtusega ja võib tervisele tekitada pöördumatuid tagajärgi. 26,6 % vastajatest lõpetab e-sigareti kasutamise e-vedeliku müügikeelu jõustumise korral.

Joonis 5. Kus kohast ostavad tarbijad e-vedelikke (autori koostatud)

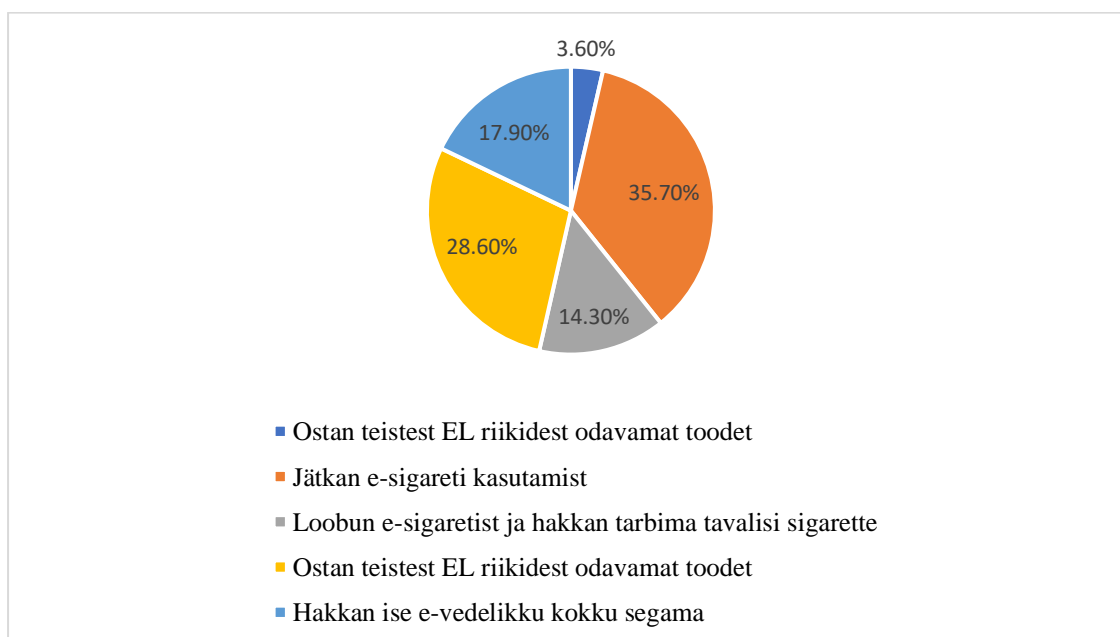
Graafilisel joonisel 5 on töö autor e-sigareti tarbijatelt uurinud, kust nad soetavad omale e-vedelikud. Küsitluse vastustest selgus, et 50 % vastanutest ostab e-vedeliku kohalikust ehk Eesti e-sigareti poest. Kuna Eestis on müügil piiratud valik e-vedelike maitseid, tellivad 30,8% vastajatest omale e-vedelikud välismaa veebipoest. EL-is on seadusega keelatud internetist e-vedelike tellimine, seega võib eeldada, et 30,8% vastajatest ei ole teadlikud, et tellides tubakatooteid internetist posti teel, lähevad tubakatooted keelatud kauba alla. Käest-kätte tutvusringkonnast plaanib osta e-vedelikku 15,4 % vastanutest. Antud vastusest on võimalik järeldada, et tooted ostetakse kontrollimata kujul illegaalset turult, seega ei ole järgitud õigusnorme ning toode võib kujutada ohtu tervisele. E-vedeliku ostab reisilt kaasa 3,8% vastajatest. Sellest saab järeldada, et antud viisil ei ole optimaalne e-vedelikku Eestisse toimetada.

Küsitluse järgmine küsimus ehk üheksas küsimus oli: "kas te teate, et e-vedelike aktsiis on 2022. aasta lõpuni peatatud", soovis töö autor teada, kuidas inimesed on kursis aktuaalsete EV seadusemuudatustega. Küsitluse tulemusena saab töö autor väita, et suurem osa küsimustikule vastajatest, kellest 83,3% vastasid antud küsimusele eitavalt, ei olnud teadlikud seadusemuudatusest, mis peatab e-vedelike aktsiisimaksu kogumise. Väike osa, vaid 16,7 % küsimusele positiivselt vastanud, vastasid jaatavalt, seega olid teadlikud aktsiisimaksu kogumise peatamisest.

Joonis 7. Kõrgete hindade mõju e-sigareti tarbimisele (autori koostatud)

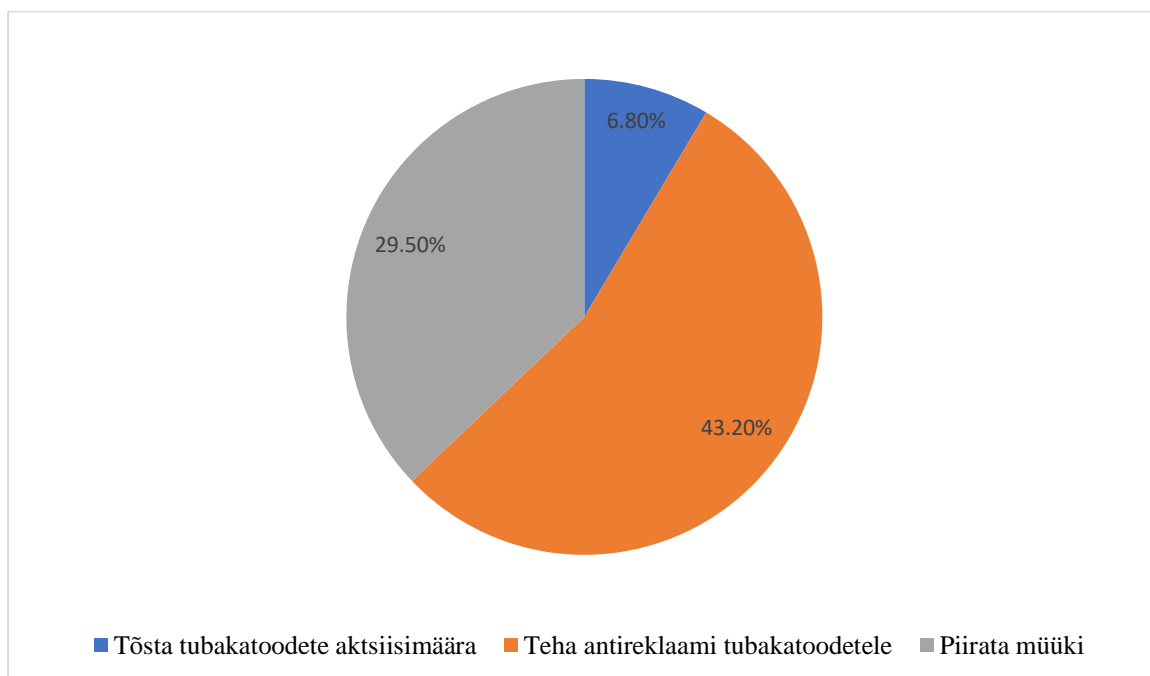
Joonisel 7 oli küsimusele vastajate seas 50 % ehk pooled vastajatest erapooletuid ning ei osanud selgitada, kas e-vedeliku kõrgemad aktsiisimäärad aitavad piirata e-sigareti tarbimist. Kõrgemad aktsiisimäärad ei aita piirata e-sigareti tarvitamist, nii arvas 29,5 % vastanutest ja 20,5 % olid veendunud, et kõrgemad aktsiisimäärad aitavad piirata e-sigareti tarbimist.

Joonis 8. Vastajate ostukäitumine e-vedeliku hinnatõusu korral (autori koostatud)

Järgmise küsimusega joonisel 8, soovis autor välja selgitada, milline on inimeste ostukäitumine, kui e-vedeliku tasakaaluhinnad tõusevad. Ostukäitumine oli vastajate lõikes väga erinev. Enamus vastajatest ehk 36,7 % jätkab e-sigareti kasutamist e-vedeliku hinnatõusu korral 32,2 % küsitlusele vastajatest hakkab ostma e-vedelikke teistest EL riikidest. Küsitluse järgi 17,9 % tubakatoote tarbijatest hakkab ise e-vedelikku kokku segama. 14,3 % vastajatest loobuvad e-sigarettide kasutamisest ja naasevad tagasi klassikaliste sigarettide juurde.

Joonisel 9 kajastuvad inimeste hinnangud sellele, mida peab tegema tubakatoote tarbimise vähendamiseks.

Joonis 9. Protsessid, mille tagajärjel tarbitakse vähem tubakatooteid (autori koostatud)

Küsimustiku viimane avatud küsimus andis vastajatele võimaluse panna kirja oma arvamuse. Küsimusele, mida on vajalik ette võtta, et eestlane tarbiks vähem tubakatooteid. Sellele küsimusele vastajatest 43 % leidsid, et antireklaam on tubakatoote tarbimise vähendamiseks tõhus meede. Käesoleva töö lk 5 esitatud teooriast selgus, et tegevust mitte toetava sisuga reklaamid ei ole siiski nii tõhusad ja tubakatoote tarbimine on jätkuvalt probleemne. Vastajatest 29,5 % oli arvamusel, et piirates tubakatoote müüki, hakkab

eestlane tarbima vähem tubakatooteid. 6,8 % vastajatest oli arvamisel, et tubakatoodete kõrgemad aktsiisimäärad ajendavad suitsetamist vähendama.

Töö autor analüüsib talle olulisemaid avatud küsimusele antud kommentaare. Vastati, et oleks vaja rõhutada rohkem, et tegemist on tervist kahjustava tootega. Kaks vastajat arvas, et tubakatoodete tarbimist ei ole vaja piirata, inimene ise otsustab kas suitsetab või mitte. Üks vastaja arvas, et noorte puhul on vajalik ennetustöö. Veel arvati, et kui inimene on teadlikult teinud valiku tubakatooteid tarvitada, sellisel juhul teiste poolne sekkumine ei aita. Vastati veel, et inimesel on ise õigus otsustada kas tubakatoode on kahjulik või mitte.

Kokkuvõtvalt selgus, et keskmine küsitluses osalenu on naisterahvas vanuses 35-39 aastat. Kõige populaarsem tubakatoode on e-sigaret, e-vedelikest eelistatakse nikotiiniga ja magusate maitsetega e-vedelikke. E-vedeliku müügikeelu korral otsitakse alternatiivseid tooteid mujalt näiteks veebipoodidest. Küsimustiku raames laekunud tulemustele tuginedes saab autor väita, et inimesed ei ole teadlikud aktsiisimaksu peatamisest. Autori arvates, tuginedes töö analüüsisiosale, on antud asjaolu põhjuseks asjaolu, et aktsiisimaksu tõusu mõju hinnale on minimaalne.

2.3 Järeldused ja ettepanekud

Lõputöös püstitas autor uurimisprobleemi, kui palju on aktsiisimaksu peatamine mõjutanud e-vedelike osakaalu tubakatoodete turul. Autor toob küsimusele vastates välja asjaolu, maksu peatamine annab võimaluse alandada e-vedeliku hindasid, mistõttu võib järeldada, et inimesed hakkavad tarbima vähem illegaalseid e-vedelikke ja illegaalse turu osakaal väheneb ning legaalse turu osakaal suureneb. Põhjus, miks tarbitakse illegaalseid e-vedelikke on nende lihtne kättesaadavus ja madalad hinnad, mis on inimestele atraktiivsed. Seda kinnitab ka teooria (vt käesoleva töö lk 13), et klassikaliste sigarettide kõrged hinnad on põhjuseks, miks inimesed eelistavad e-sigarette.

Tubakatoodete aktsiisi pidev tõus on toonud kaasa toodete hinnatõusu, mille tulemusel on suurenenud illegaalsete sigarettide ja muude tubakatoodete tarbimine (vt käesolev töö lk 15). Teoriast (vt käesolev töö lk 17) selgus, et kõrged tubakatoodete hinnad ajendavad tarbijaid e-vedelikke soetama ebaseaduslikul teel, põhjusel, et illegaalsed tooted on odavamad kui legaalsed tooted. Seega saab järeldada, et aktsiisimaksu kogumise peatamine annab võimaluse pakkujal alandada e-vedeliku hinda ja seeläbi ajendada tarbijat samasid

tooteid soetama legaalselt Eestist ning selle tulemusena tõenäoliselt väheneb illegaalsete e-sigarettide osakaal turul. Analüüsitulemuste põhjal on autor arvamusel, et aktsiisimaksu peatamine tõenäoliselt alandab toodete hindasid, kuid see ei ole jätkusuutlik ja toob kaasa riigi tulude vähenemise. Ankeetküsitluse vastustest saab samuti välja lugeda, et tubakatoodetest tarbitakse enim e-sigarette, seega saab järeldada, et e-sigaretid on populaarne toode, mis ühtib ka teooriaga (vt käesoleva töö lk 5). Küsitluse tulemustest selgus, et inimesed ei ole enamasti teadlikud aktsiisimaksu peatamisest, ning e-vedeliku aktsiisimaksu tõusu tulemusel jätkab 35,7% vastanutest e-sigareti kasutamist. Seega saab järeldada, et tarbijaid ei mõjuta oluliselt hinnatõus või hinnatõusu vahe ei ole neile märgatav ning tubakatoodete madalamad hinnad ei ole antud juhul ostuargumendiks tarbijate hulgas. Minu uuringu tulemusena võib tõdeda, et e-vedeliku aktsiisimaksu kogumise peatamist ei olnud põhitarbijatest 83,3% märganud, seega aktsiisimaksu peatamine ei mõjutanud e-vedeliku tarbijat ja e-vedeliku tarbimine ei ole suurenenud ega vähenenud. Seda kinnitab ka töö esitatud teooria (käesolev töö lk. 15), mis kinnitab tubakatootjate argumente, et tubakatoodete kõrged hinnad ei ole vähendanud tubakatoodete tarbimist.

Sellest tulenevalt esitab töö autor lähtudes teooriast ja ankeetküsitluste tulemustest kolm soovituslikku Maksu- ja Tolliametile.

1. Teha üldist ennetustööd eriti noorte hulgas ja viia läbi suitsetamisvastast anti-reklaami.

Autori tehtud ettepanekut kinnitavad ankeetküsitluse tulemused, et antireklaami läbiviimise tulemusel võivad hakata inimesed vähem suitsetama. Küsitlusele vastanutest 43% leidis, et antireklaam on tubakatoodete tarbimise vähendamiseks tõhus. Tubaka ennetustöö eesmärk on ära hoida ja vähendada tubakatoodete tarvitamist noorte ja mittedisainitud tarbijate hulgas. Esitatud teooriast selgub (vt käesoleva töö lk 12), et e-vedelik, eriti magusate maitsetega meelitab noori kasutama tooteid ning igasugune ennetustöö noorte hulgas on vajalik, et hoida ära tubakatoodete tarbimisega seotud riske nüüd ja tulevikus.

2. Teha teavituskampaaniad eelkõige sotsiaalmeedia platvormidel seoses tubakatoodete tellimisega välismaa veebipoodidest.

Uuringu tulemustest tuli välja, et inimesed ei ole teadlikud veebipoodidest tellimisel seotud keeldude ja piirangutega. Autori arvates antud ettepanek õigustatud, kuna aitab ära hoida kaubandusliku kommunikatsiooni ebakõlad internetist tellides, mis võivad tekkida keelu

rikkumise korral. Küsitluse vastusest selgus, (käesoleva töö kaheksas küsimus), et suur enamus inimesi ei ole teadlikud tubakatoote välismaa veebipoodidest tellimisega kaasnevatest keeldudest ja piirangutest. Seoses eelpool tooduga teeb töö autor ettepaneku MTA-le muuta informatsioon, mis puudutab kaupade tellimist välismaa internetipoodidest www.emta.ee lehel, kodanikule kergemini leitavamaks. Ka Vigolainen (2020) on oma lõputöös lk. 30 välja toonud asjaolu, et MTA kodulehel on keeruline omada ülevaadet kaupadega seotud informatsiooni osas.

3. Veebikaubanduse reguleerimine läbi rangema kontrolli, mis aitab piirata e-sigarettide müüki. Interneti müügi reguleerimine aitaks vähendada ebaseaduslike tubakatoodega kauplemist.

Küsitluse vastusest selgus, et inimestel ei ole küllaldaselt informatsiooni internetist kaupade tellimise kohta. Vastajatest 40,7 % ütlesid, et hakkavad maitsestatud e-vedelike müügikeelu jõustumise korral ostma e-vedelikke välismaa veebipoodidest, mis on tegelikult keelatud tegevus, sest e-vedelikke veebi teel tellida ei tohi.

EL riikides tuleks tubakatooteid maksustada ühesuguse maksumääraga. Käesoleva töö jooniselt 4 on võimalik leida eelpool toodud lauses autori väitele kinnitust. Mitmetes EL riikides on saavutatud konsensus, mida näitab asjaolu, et erinevad riigid on juba kehtestanud tubakatoodele aktsiisimaksu (vt käesoleva töö tabel 1), ühtsed aktsiisimäärad omakorda hõlbustavad reguleerida toodete hindasid. Ainult mitme riigi koostöö tulemusel on võimalik saavutada illegaalsel turul tubakatoode mahu vähenemist ning samuti saada legaalne turg kontrolli alla.

KOKKUVÕTE

Klassikalised tubakatooted on jäänud tänapäeval tahaplaanile, maailmas on tubakaturg vallutatud e-sigarettide, kuhu saab lisada erinevate maitsetega e-vedelikke, poolt. Alternatiivseid tubakatooteid, milleks on e-vedelikud, soositakse ülemaailmselt, e-sigareti kasutatakse alternatiivina klassikalisele sigaretile suitsetamisest loobumiseks, seetõttu, et e-sigaret on vähem kahjulikum toode.

Paljudes riikides on e-sigaretid ja nendes kasutatav e-vedelik maksustatud aktsiisiga, on siiski riigiti tekkimas ebakindlus toodete edasise maksustamise osas. Aktsiiside maksutõus võib tekitada olukorra, kus inimesed hakkavad tubakatooteid vähem tarbima, kuid jääb ohu võimalus, et salaturg aktiveerub. Kõrged aktsiisimaksud võivad teisalt tekitada olukorra, kus tarbija surutakse tagasi illegaalsele turule, kuna illegaalsel turul on toodete hinnad odavamad. Antud asjaolu võib kaasa tuua uued probleemid, kuna illegaalsel turul võib toote koostis ja kvaliteet olla kontrollimata, seega võib toode sisaldada tervist kahjustavaid komponente, mille tagajärjed võivad olla fataalsed.

Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada kuidas muutub tarbijate käitumine tubakatoodete turul perioodil, mil aktsiisimaksu kogumine peatati. Eesmärgi toetamiseks püstitati töös neli uurimisülesannet. Esimese uurimisülesande raames analüüsiti tubakatoodete olemust ja tubaka aktsiisimääradega kaasnevaid muutuseid. Töös toodi välja alternatiivsed tubakatooted ja tubakatoodetega seonduvad tooted, eelkõige kirjeldati e-sigareti ja selles kasutatava e-vedeliku olemust. E-sigaret on elektriline aerosooli, mida nimetatakse ka auruks genereeriv seade, millega imiteeritakse suitsetamist. E-sigaretis kasutatakse täitevedelikuna e-vedelikku, mida leidub kaubanduses maitsestatud või maitsestatud kujul, nikotiiniga või nikotiiniga.

Tubakatoodete aktsiisimäärad on riigiti erinevad, näiteks Eestis on määrad aasta-aastalt tõusnud, mis tähendab koheselt ka toote hinnatõusu. Ühelt poolt kõrged hinnad piiravad tubakatoodete tarvitamist, teisalt mõjutavad hinnatundlikku tarbijat.

Teise uurimisülesande juures analüüsiti aktsiisimäärade tõusu mõju e-vedeliku turule ja tarbija käitumisele. Aktsiisimäärade järkjärguline tõus ei ole paljudes riikides andnud loodetud tulemusi - e-sigareti tarbijate osakaal ei ole oluliselt vähenenud, e-sigaretide

müük on jäänud samaks või vähenenud. Küsitluse tulemustest selgus, et 35,7% inimestest jätkavad hinnatõusu korral e-sigaret kasutamist ning 28,6% suundub ostma tooteid turule, kus on odavamad hinnad, e-sigaretist loobuvate protsent oli madal. Inimesed suitsetamisest ei loobu, isegi kui hinnad tõusevad, vaid suunduvad veebipoodi tooteid soetama.

Kolmanda uurimisülesande raames analüüsib töö autor seoseid aktsiisimaksu peatamise ja tubakatoodete turu vahel. E-vedelike aktsiisimaksu peatamine aitab turu stabiilsena hoida, madalamad hinnad motiveerivad tarbijaid ostma kaupa legaalistest müügikohtadest. Töö analüüsist selgus, et aktsiisimaksu peatamise eesmärk on vähendada tubakatoodete tarbimist, reguleerida alternatiivsete tubakatoodete turgu ja piirata illegaalse turu kasvu. Teaduskirjanduse uurimustööde tulemuste põhjal ja küsitluse vastuste analüüsist võib välja lugeda asjaolu, et tubakatoodete kõrgema määraga maksustamine või maksustamata jätmine ei aita vähendada turul tubakatoodete osakaalu ning salaturg on jätkuvalt suureks probleemiks.

SUMMARY

Traditional tobacco products have remained on stage today, the world tobacco market has been conquered by e-cigarettes to which you add e-liquids with different flavours. Alternative tobacco products, such as e-liquids, are being promoted worldwide, with e-cigarettes being used as an alternative to traditional cigarettes as a smoking cessation tool, because e-cigarettes are less harmful product.

Many countries have excise duties on e-cigarettes and the e-liquid used in them, but there is growing uncertainty between countries about the future taxation of the products. An increase in excise duties could lead to a situation where people consume fewer tobacco products, but there remains a risk that the smuggling market will be activated. High excise duties, on the other hand, could lead to a situation where consumers are pushed back to the illicit market, as the prices of products on the illicit market are cheaper. This could lead to new problems, as the composition and quality of the product on the illegal market may be unchecked, and the product may therefore contain harmful components, with potentially fatal consequences.

The aim of the thesis was to find out how consumer behaviour changes in the tobacco market during the period when excise duty collection was suspended.

In order to support the objective, the study set four research objectives. The first research task analysed the nature of tobacco products and the changes associated with tobacco excise duties. It identified alternative tobacco products and tobacco related products, in particular the nature of e-cigarettes and e-liquid. An e-cigarette is an electric aerosol, also known as vapourgenerating device, with imitates smoking. E-cigarettes use e-liquid as a refill liquid, which is commercially available unflavoured or flavoured, with or without nicotine.

Excise duty rates on tobacco products vary from country to country, for example in Estonia rates have been increasing year on year, which immediately means an increase in the price of the product. On the on hand, high prices discourage the consumption of tobacco products, on the other hand, they have an impact on pricesensitive consumers.

The second research task analysed the impact of excise duty increases on the e-liquid market and consumer behavior. The gradual increase in excise duty rates has not had the expected results in many countries-the share of e-cigarette consumers have remained stable or decreased. The results of the survey showed that 35,7 % of people would continue to use e-cigarettes in the event of a price increase and 28,6 % would switch to products on the

market with cheaper prices, with a low percentage of e-cigarette quitters. People don't quit smoking, even when prices go up, but go online to buy products.

In the third research task, the author analyses the links between the excise duty suspension and the tobacco market. Suspension of excise duty on e-liquids will help to keep the market stable, with lower prices motivating consumers to buy from legal outlets. The analysis of the paper shows that the aim of the excise duty suspension is to reduce tobacco consumption, regulate the market for alternative tobacco products and limit the growth of the illicit market. Based on the results of the literature research and the analysis of the survey responses, it can be concluded that higher taxation or non taxation of tobacco products does not help to reduce the market share of tobacco products, and that smuggling remains a major problem.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Adamberg, A., 2018. *Alternatiivsete tubakatoodete aktsiisi mõju tubakaturule*. Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus (2002) RT I, 23.03.2021, 2

Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse ning tubakaseaduse muutmise seadus (2017) RT I, 16.06.2017, 73.

Allen, E., 2012. The Illicit Trade in Tobacco Products and How to Tackle it. *World Customs Journal*, 6(2), pp. 121-130.

Amato, M-S, & Boyle, R-G., 2016. Evaluating an Excise Tax on Electronic Cigarette Consumption: Early Results. *Tobacco Regulatory Science*, 2 (2), pp. 123-132.

ANEC, 2019. E-cigarettes and e-liquids - Limits for chemicals Basis for discussion. European Association for the Co-ordination of Consumer Representation in Standardisation, pp. 1-38.

Antonopoulos, G.-A. & Von Lampe, K., 2016. 'Where there's smoke, there's money': an introduction to the special issue on 'the illicit tobacco market'. *Trends Organ Crim*, 19, pp. 211-217

Apollonino, D.-E. & Glantz, S.-A., 2020. Tobacco Industry Promotions and Pricing After Tax Increases: An Analysis of Internal Industry Documents. *Nicotine Tobacco Research*, 22(6), pp. 967-974.

Aziani, A., Calderoni, F. & Dugato, M., 2021. Explaining the Consumption of Illicit Cigarettes. *Journal of Quantitative Criminology*, 37, pp. 751-789.

Azzopardi, D., Patel, K., Jaunky, T., Santopietro, S., Camacho, M.-O., McAughey, J. & Gaça, M., 2016. Electronic cigarette aerosol induces significantly less cytotoxicity than tobacco smoke. *Toxicology mechanisms and methods*, 26(6), pp. 477-491.

Baker, A.-N., Wilson, S.-J. & Hayes, J.-E, 2021. Flavor and product messaging are the two most important drivers of electronic cigarette selection in a choice-based task. *Scientific Reports* , 11 (4689), pp. 1-9.

Bauld, L., Angus, K., De Andrade, M. & Ford, A., 2016. Electronic cigarette marketing: Current research and policy. [Võrgumaterjal] Leitav: electronic_cigarette_marketing_report_final.pdf [Kasutatud 26.02.2022].

Charkiewicz, M 2021. Taxation of novel tobacco products with excise duty. *Journal of Administrative Sciences*, 1(1), pp.1.79.

Davis, K.-C., Wylie, S., Farley., S.-M., Jasek, J. & Schroth, K.-R.-J, 2019. Cigarette Trafficking and Tax Parity: Results of a Natural Tax Experiment. *Tob Regul Sci*, 5(2), pp. 143-155.

Dutta, S., 2019. *Confronting Illicit Trade in Tobacco: Aglobal review of country experiences.* [Võrgumaterjal] Leitav: 133959-REPL-PUBLIC-6-2-2019-19-59-24-WBGTobaccoIllicitTradeFINALvweb.pdf [Kasutatud 09. 01. 2022].

Dinardo, P. & Rome, S.-E, 2019. Vaping: The new wave of nicotine addiction. *CLEVELAND CLINIC JOURNAL OF MEDICINE*, 86(12), pp. 789-798.

Drope, J., Schluger, N.-W., Cahn, Z., Drope, J., Hamill, S., Islami, F., Liber, A., Nargis, N. & Stoklosa, M, 2018. *The tobacco atlas sixth edition.* [Võrgumaterjal] Leitav: TobaccoAtlas_6thEdition_LoRes_Rev0318.pdf [Kasutatud 03.04.2022].

Eesti Konjunktuuriinstituut, 2019. *Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis, Aastaraamat 2019* Tallinn: Eesti Konjunktuuriinstituut.

Eesti kaubandus- ja tööstuskoda, 2018. Uued aktsiisi- ja tubakaseadused mõjutavad oluliselt Eesti alternatiivtubaka turgu. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.koda.ee/et/uudised/uued-aktsiisi-ja-tubakaseadused-mojutavad-oluliselt-eesi-alternatiivtubaka-turgu> [Kasutatud 23.01.2022].

Eres, E, 2021. *Nikotiinipatjade legaliseerimise mõju illegaalsele huuletubaka turule.* Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia

Euroopa Komisjon, 2021. *Tubakatoodete direktiiv: 2021. aasta rakendusaruanne*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/health/tobacco/product-regulation/implementing-tobacco-products-directive-directive-201440eu/tobacco-products-directive-2021-application-report_en [Kasutatud 31. 01. 2022].

Fagan, P., Pokhrel, P., Herzog, T.- A., Guy, M.-Z., Sakuma, K.-I.-K., Drinidad, T.-R., Cassel, K.-D., Jorgensen, D., Lunch, T., Felicitas-Perkins, J.-Q., Palafox, S., Hamamura, F.-D., Maloney, S., Degree, K., Sterling, K., Moolchan, E.-T., Clanton, M.-S., Eissenberg, T.-E., 2017. Warning Statements and Safety Practices Among Manufacturers and Distributors of Electronic Cigarette Liquids in the United States. *Nicotine & Tobacco Research*, 20(8) pp. 970-976.

Greenhut, S. & Smith, C., 2016. Tobacco initiative fails to make crucial distinctions. *R Street Institute*, 33, pp 1-5.

Gruszczyński, L., 2018. The EU regime for e-cigarettes: a rational compromise or regulatory failure? *Journal of Health Inequalities*, 4(2), pp. 62-67

Hiemstra, P. S. & Bals, R., 2016. Basic science of electronic cigarettes: assessment in cell culture and in vivo models. *Hiemstra and Bals Respiratory Research*, 17(1), pp 1-5.

Hill, A. & Chamaco, O.-M., 2017. A system dynamics modelling approach to assess the impact of launching a new nicotine product on population health outcomes. *Regulatory Toxicology and Pharmacology*, 86, pp. 265-278.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P., 2007. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Huang, J., Feng, B., Weaver, S.-R., Pechacek, T.-F., Slovic, P. & Periczen, M.-P., 2019. Changing Perceptions of Harm of e-Cigarette vs Cigarette Use Among Adults in 2 US National Surveys From 2012 to 2017. *Public Health*, 2(3), pp. 1-12.

Jankowski, M., Krzystanek, M., Zejda, J.-E., Majek, P., Lubanski, J., Lawson, A.-J. & Brozek, G, 2019. E-Cigarettes are More Addictive than Traditional Cigarettes—A Study in Highly Educated Young People. *Environmental Research and Public Health*, 16(13), pp. 1-10.

Juruss, M., Šmite-Rože, B & Gasūne, L., 2018. Excise Duty Gap on Cigarettes. *The economic conditions of enterprise functioning*, 29(4), pp. 419-423.

Kapan, A., Stefanac, S., Sandner, I., Haider, S., Grabovac, I. & Dorner, T.-E., 2020. Use of Electronic Cigarettes in European Populations: A Narrative Review. *Environmental Research and Public Health*, 17(6), pp 1-22

Kennedy, R.-D., Avopegba, A., De León, E. & Cohen, J.-E., 2017. Global approaches to regulating electronic cigarettes. *Tob control*, 26, pp. 440-445.

Kidron, A., 2007. *Uurija käsiraamat: Mis ja milleks? Kuidas? Mis meetodil? Teadus- ja rakendusüinguist psühholoogias*. Tallinn: Mondo.

Kim, S.-A., Smith, S., Beauchamp, C., Song, Y., Chiang, M., Giuseppetti, A., Frukhtbeyn, S., Shaffer, I., Wilhide, J., Routkevitch, D., Ondov, J.-M. & Kim, J.-J., 2018. Cariogenic potential of sweet flavors in electronic-cigarette liquids. *PLoS ONE*, 13(9), pp. 1-22.

Kotz, D., Böckmann, M. & Kastaun, S., 2018. The Use of Tobacco, E-Cigarettes, and Methods to Quit Smoking in Germany. *Institute of General Medicine* , 115, pp. 235–242.

KPMG, 2021. *Illicit cigarette consumption the EU, UK, Norway and Switzerland*. [Võrgumaterjal] Leitav: [kpmg-report-illicit-cigarette-consumption-in-the-eu-uk-norway-and-switzerland-2020-results47.pdf](#) [Kasutatud 16.02.2022].

Lahtinen, H.-G., 2021. Tupakka-askin hinta nousemassa yli 10 euroon – näin uudet veronkorotukset vaikuttavat. *Iltalehti*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/76651645-5e6a-4c8d-9194-6bd55dec4959> [Kasutatud 24.01.2022]

Leedy, P.-D. & Ormrod, J.-E., 2015. *Practical research Planning and design*. Pearson education.

Liutkute-Gumarov, V., Galkus, L., Petkevičiene, J., Štelemekas, M., Miščikiene, L., Mickevičiene, A. & Vaitekevičiute, J, 2020. Illicit Tobacco in Lithuania: A Cross-Sectional Survey. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(19), 1-15.

Maksu- ja Tolliamet. Tubakatoode import. [Võrgumaterjal] Leitav: Tubakatoode_import-2.pdf [Kasutatud 23.01.2022].

Maksu- ja Tolliamet, 2021. *Tubakatoode*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/aktsiisid/tubakatoode#aktsiis> [Kasutatud 23. 01. 2022].

Maksu- ja Tolliamet, 2021. *Tubakatoode*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/aktsiisid/tubakatoode#alternatiivsed-tubakatoode> [Kasutatud 30.12.2021].

Maksu- ja Tolliamet, 2022. *Internetiostud*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/eraklient/saadetised-reisimine-elamaasumine/saadetised/internetiostud> [Kasutatud 31.03.2022].

Marques, P., Piqueras, L. & Sanz, M.-J., 2021. An updated overview of *e-cigarette* impact on human health. *Respiratory Research*, 22(151), pp. 1-14.

Mayet, A & Lavagna, C., 2018. Electronic cigarettes: harm reduction tool or new substance use behavior? *Society for the Study of Addiction*, 113(10), pp. 1786-1788.

McKenna, S.-A., 2021. BANNING FLAVORED E-CIGARETTES COULD HAVE UNINTENDED PUBLIC HEALTH CONSEQUENCES. *R Street Institute*, pp. 1-9.

Notley, C., Ward, E., Dawkins, L. & Holland, R., 2018. The unique contribution of e-cigarettes for tobacco harm reduction in supporting smoking relapse prevention. *Harm Reduction Journal*, 15(31), pp. 1-12.

Oladele, D., Clark, A.-M., Richter, S. & Laing, L., 2013. Critical realism: a practical ontology to explain the complexities of smoking and tobacco control in different resource settings. *Global Health Action*, 6(1), pp. 1-14.

Ollila, E., 2019. See you in court: obstacles to enforcing the ban on electronic cigarette flavours and marketing in Finland. *Tob control*, 29 pp. 175- 180.

Owusu, D., Massey, Z. & Popova, L., 2020. An experimental study of messages communicating potential harms of electronic cigarettes. *PLoS ONE*, 15(10), pp. 1-18.

Papageorgiou, C., Farlekas, P., Dermatis, Z., Anastasiou, A. & Liargovas, P., 2021. Assessing the impact of excise duties on a states revenues:the case if Greece. *Institute of public finance*, 45(3), pp. 387-412.e's

Pesko, F.-M., Courtemance, C.-J. & Maclean, J.-C, 2020. The effects of traditional cigarette and e-cigarette tax rates on adult tobacco product use. *Journal of Risk and Uncertainty*, 60(3), pp. 1-35.

Pluta, A., Hazans, M., Svilpe, I.-E., Zasova, A. & Sauka, A., 2020. *Excise tax policy in the Baltic countries: alcoholic beverages, soft drinks and tobacco products*. [Võrgumaterjal] Leitav: Excise-tax-policy-baltic-states-final-report-for-publication.pdf [Kasutatud 04.01.2017].

Public Health England, 2018. *One person quits smoking every 80 seconds in England*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.gov.uk/government/news/one-person-quits-smoking-every-80-seconds-in-england> [Kasutatud 26.10.2021].

Przewoźniak, K., Koczkodaj, P. & Ciuba, A., 2019. The patterns and trends in e-cigarette consumption and use in Poland: one of the biggest markets in Europe. *Tobacco Induced Diseaces*, 17, pp. 1-39.

Rahandusministeerium, 2020. *Alternatiivsete tubakatoodete aktsiisiga maksustamise analüüs*. [Võrgumaterjal] Leitav: rm-alternatiivsete-tubakatoodete-analuus-2020 (12).pdf [Kasutatud 23. 01. 2022].

Rahandusministeerium, 2018. Sigarettide minimaalse aktsiisimäära rakendamise ja mõju analüüs. [Võrgumaterjal] Leitav: sigarettide-min-aktsiisimaara-analuus (2).pdf [Kasutatud 28.12.2021].

Rahandusministeerium, 2020. 2019. aasta maksutulud kasvas aasta varasemaga võrreldes 7,7 protsenti. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fin.ee/uudised/2019-aasta-maksutulud-kasvasid-aasta-varasemaga-vorreldes-77-protsenti> [Kasutatud 22.01. 2022].

Rahandusministeerium, 2020. 2021. aastal jõustuvad seadusemuudatused [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/uudised/2021-aastal-joustuvad-seadusemuudatused> [Kasutatud 21.03. 2022].

Ross, P., Husain, M-J., Kostova, D., Edwards, S-M., Chaloupka, F-J. & Ahluwalia, I-B, 2015. Approaches for Controlling Illicit Tobacco Trade — Nine Countries and the European Union. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 64(20), pp. 547-550.

Ross, H. & Blecher, E, 2019. Illicit Trade in Tobacco Products Need Not Hinder Tobacco Tax Policy Reforms and Increases. [Võrgumaterjal] Leitav: Illicit-Tobacco-White-Paper_v1.5-2.pdf [Kasutatud 18.02.2022].

Ruokolainen, O., Ollila, H. & Karjalainen, K, 2022. Correlates of e-cigarette use before and after comprehensive regulatory changes and e-liquid flavour ban among general population. *Drug and Alcohol Review*, pp.1-10.

Rüütli, G, 2020. *Tubakatoodete jälgimis- ja tuvastamissüsteemi oodatavad mõjud Eestis*. Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Scollo, M. & Brantsin, J-R., 2021. Where to next for countries with high tobacco taxes? The potential for greater control of tobacco pricing through licensing regulation. *Tob control*, 31, pp. 235-240.

Selya, A.-S., 2021. Reducing the smoking-related health burden in the USA through diversion to electronic cigarettes: a system dynamics simulation study. *Harm Reduct J*, 18(36), pp. 1-15

Shah, A., Eminson, K., Bogdanovina, I. & Britton, J. The Relation Between Tobacco Tax Structure and Corruption in European Union Member States. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16, pp. 1-10.

Snell, L.-M., Nicksic, N., Panteli, D., Burke, S., Eissenberg, T., Fattore, G., Gauci, C., Koprivnikar, H., Murauskiene, L., Reinap, M. & Barnes, A.-J, 2019. Emerging electronic cigarette policies in European member states, Canada, and the United States. *Health Policy*, 125(4), pp.425-435.

Sotsiaalministeerium, 2019. *Juulist jõustuvad tubakaseaduse muudatused*. [Võrgumaterjal] Leitav:<https://www.sm.ee/et/uudised/juulist-joustuvad-tubakaseaduse-muudatused> [Kasutatud 13.10.2021].

Zare, S., Nemati, M. & Zheng, Y., 2018. A systematic review of consumer preference for e-cigarette attributes: Flavor, nicotine strength, and type. *Plos One*, 13(3), pp. 1-18.

Tattan-Birch, H., Brown, J., Shahab, L. & Jacson, S.-E., 2021. Trends in use of e-cigarette device types and heated tobacco products from 2016 to 2020 in England. *Scientific Reports*, 11(13203), pp. 1-11.

Taylor, A., Dunn, K. & Turfus, S, 2021. A review of nicotine-containing electronic cigarettes—Trends in use, effects, contents, labelling accuracy and detection method. *Drug testing and analysis*, 13(2), pp. 242-260.

Taylor, G.-R., 2010. *Integrating quantitative and qualitative methods in research. Third Edition*. University Press of America.

Transcrime-Research Centre on Transnational Crime., 2016. An European outlook on illicit trade in tobacco products. *Trends in Organized Crim*, 19 (3-4), pp. 300-328.

Tubakaseadus (2005) RT I, 04.01.2021, 17.

Unger, Jennifer. B., 2015. E-Cigarettes: Introducing New Complexities and Controversies to the Field of Nicotine and Tobacco Research. *Nicotine & Tobacco Research*, 17 (10), pp. 1185-1186. Electronic cigarette aerosol induces significantly less cytotoxicity than tobacco smoke. *Toxicology Mechanisms and Methods*, 26(6), pp. 477-491.

Viscusi, V.-K., 2020. Electronic cigarette risk beliefs and usage after the vaping illness outbreak. *Journal of Risk and Uncertainty* , 60, pp. 259-279.

WHO, 2019. European tobacco use Trends report. [Võrgumaterjal] Leitav: Tobacco-Trends-Report-ENG-WEB.pdf [Kasutatud 19.03.2022].

World Health Organization, 2002. *Illicit tobacco trade contributes to global disease burden*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.who.int/news/item/29-07-2002-illicit-tobacco-trade-contributes-to-global-disease-burden> [Kasutatud 03. 12. 2021].

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dspace.ut.ee/handle/10062/36419> [Kasutatud 28.12.2021].

Lisa Ankeetküsitlus

Tere

Olen Sisekaitseakadeemia finantskolledži 4. kursuse maksunduse- ja tolli eriala tudeng. Kirjutan lõputööd teemal "E-vedelike aktsiisimaksu peatamine mõju illegaalsele turule" ja vajan Teie abi minu uuringu küsimustele vastates.

Seoses sellega olen väga tänulik kui leiate aega, et täita allolev küsimustik. Ankeetküsitluse täitmine võtab aega umbes 4-5 minutit ja küsitlus on anonüümne. Küsitluse lingi võib edasi saata ka teistele.

Untitled title

1. Sugu

Mark only one oval.

mees

naine

2. Millisesse vanusvanusegruppi sa kuulud?

Mark only one oval.

18-24

25-34

35-49

3. Milline on Teie haridustase?

Mark only one oval.

põhiharidus

Keskeri- või kutseharidus Keskharidus

Kõrgharidus või kraad

4. Kui olete suitsetaja, siis milliseid tubakatooteid Te tarbite?

Mark only one oval.

Tavaline sigaret

Elektroniline sigaret (e-sigaret)

Tavasigarette ja e-sigarette vaheldumisi
Ei suitseta

5. Kas Teie kasutate e-sigareti põhjusel...

Mark only one oval.

E-sigaret on vähem kahjulikum kui tavaline sigaret
E-sigaret on odavam kui tavaline sigaret
Suitsetamisest loobumiseks
Suitsetamisharjumuste vähendamiseks

6. Kui olete elektroonilise sigareti tarbija. Milliseid tubakavedelikke (e-vedelikke) te e-sigaretites tarvitate?

Tick all that apply.

Nikotiiniga e-edelik
Nikotiinita e-vedelik
Erinevad magusad maitseid (nt. puuviljad)
Mentool/münt
Tubakamaitse

7. Kuidas Teid mõjutas maitsestatud e-vedelike müügikeeld?

Mark only one oval.

Hakkasin suitsetama tavalisi sigarette
Hakkasin ise vedelikku kokku segama
Lõpetasin e-sigareti kasutamise
Hakkasin e-vedelikke ostma välismaa veebipoodidest

8. Kust ostate e-vedelikud?

Mark only one oval.

Interneti kaudu välismaa poest kus müüakse e-sigarette Käest-kätte tutvusringkonnast
Eesti e-sigareti poest Ostan kaasa reisilt

9. Kas Te teate, et e-vedelike aktsiis on 2022. aasta lõpuni peatatud?

Mark only one oval.

Jah
Ei

10. Kas Teie meelest e-vedeliku kõrgemad aktsiisimäärad aitavad piirata e-sigareti tarvitamist?

Mark only one oval.

Ei

Jaa

Ei oska öelda

11. Milline on Teie ostukäitumine, kui e-vedeliku hinnad aktsiisi tõttu peaksid märgatavalt tõusma?

Mark only one oval.

Hakkan ise e-vedelikku kokku segama

Ostan teistest EL riikidest odavamad toodet

Loobun e-sigaretist ja hakkan tarbima tavalisi sigarette

Jätkan e-sigareti kasutamist

12. Mida peaks tegema, et Eesti inimesed tarbiksid vähem tubakatooteid?

Mark only one oval.

Tõsta tubakatoodete aktsiisimäära

Teha antireklaami tubakatoodele

Piirata müüki

Other: